

PROGRAM ROZVOJE ÚSTECKÉHO KRAJE

A.2 ANALÝZA VNĚJŠÍCH ROZVOJOVÝCH FAKTORŮ

Zpracovatel: SPF Group, v.o.s.

Masarykova 129/106

400 01 Ústí nad Labem

Datum: červen 2012

OBSAH

obsah.....	2
Seznam tabulek a grafů.....	3
1 Úvod	4
2 Rámcové globální trendy.....	5
2.1 Degradace životního prostředí	5
2.2 Nezápadní tvář globalizace	6
2.3 Globální nerovnost jako globální hrozba	7
2.4 Nová dimenze multipolarity	8
3 Vnější rozvojové faktory	9
3.1 Politicko-institucionální prostředí	9
3.1.1 Stabilita tuzemské politické scény	9
3.1.2 Vnější strategický rámec evropské unie po roce 2014	9
3.1.3 Národní strategický rámec.....	17
3.2 Ekonomické prostředí.....	19
3.2.1 Mezinárodní situace	19
3.2.2 Situace v České republice.....	22
3.3 Sociální prostředí	25
3.3.1 Demografické chování	25
3.3.2 Životní styl.....	28
3.3.3 Vzdělanost a vzdělávání.....	28
3.4 Technologické prostředí.....	29
3.5 Enviromentální prostředí.....	30
4 Dopady vnějších rozvojových faktorů pro Ústecký kraj	32

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulka 1: Hrubý domácí produkt, vybrané země (roční růst v %, stálé ceny)	20
Tabulka 2: Vývoj veřejných dluhů v Evropě v poměru k HDP	21
Graf 1: Saldo vládního sektoru ve vybraných zemích EU (2008-2011, v % HDP)	21
Tabulka 3: Hlavní makroekonomické indikátory (2009-2013)	22
Graf 2: Vývoj deficitu a kumulativního salda veřejných financí	24
Graf 3: Průměrný výnos sdílených daní na obyvatele (v tis. Kč) podle velikostních kategorií obcí dle stávajícího návrhu změny RUD v porovnání se současným systémem	24
Tabulka 4: Složení obyvatelstva ČR podle hlavních věkových skupin.....	26
Graf 4: Reálná a předpokládaná věková struktura obyvatelstva České republiky v letech 2006 a 2050	27
Tabulka 5: Sumarizace vnějších rozvojových faktorů pro Ústecký kraj.....	32

1 ÚVOD

Analýza vnějších rozvojových faktorů slouží k nastínění vybraných hlavních faktorů rozvoje, které jsou podmíněny vnějším „makroprostředím“ Ústeckého kraje a které jsou Ústeckým krajem v zásadě významněji velmi obtížně ovlivnitelné. Je proto nezbytné na uvedené diskutované trendy a aspekty budoucího vývoje nahlížet jako na faktory, které je v současné dynamicky se vyvíjející se době nutné při formulaci rozvojové strategie reflektovat. Smyslem analýzy je tak především poskytnout východiska pro definování příležitostí a hrozeb následné SWOT analýzy PRÚK.

Analýza vnějších rozvojových faktorů je strukturována do 2 základních částí. Nejprve jsou stručně nastíněny globální vnější trendy, které podmíní v příštích dvou desetiletích celkový rámeček rozvoje kraje - aniž by kraj sám (a z valné části ani sama Česká republika) mohl směřování a dopady těchto trendů jakkoli ovlivnit. Posláním tohoto bloku je nastínit obecný charakter příštího období, jako období dynamických a historicky převratných změn, na něž se nutně budou muset adaptovat - i v podmínkách Ústeckého kraje - zažitá a tradiční vzorce „rozvojového chování“.

Druhá část je věnována rozboru jednotlivých faktorů vývoje „makroprostředí“ kraje, u nichž nicméně existuje - alespoň potenciálně - prostor pro aktivní reakci. Jedná se o faktory, resp. prostředí politicko-institucionální, ekonomické, sociální, technologické a environmentální. Jednotlivé oblasti reflektují dle relevantnosti mezinárodní situaci a/nebo situaci v České republice.

Na závěr je tabelární formou uvedena ke každému faktoru míra jeho ovlivnitelnosti ze strany Ústeckého kraje, míra jeho významnosti a odhadnutelné bezprostřední dopady daného faktoru pro kraj.

2 RÁMCOVÉ GLOBÁLNÍ TRENDY

Existují čtyři hlavní vnější trendy, které budou v dlouhodobém horizontu výrazně ovlivňovat politickou, ekonomickou, sociální, environmentální a bezpečnostní situaci České republiky, a v jejím rámci i Ústeckého kraje¹. Jsou jimi:

- Degradace životního prostředí
- Nezápadní tvář globalizace
- Globální nerovnost jako globální hrozba
- Nová dimenze multipolarity

2.1 DEGRADACE ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

Degradace životního prostředí, spojená s negativními klimatickými změnami, v dlouhodobém horizontu velmi negativně ovlivní ekonomický, sociální a bezpečnostní vývoj ve světě. Přestože se proces degradace životního prostředí projevuje v globálním měřítku, šíře jeho dopadů v jednotlivých světových regionech bude různá. Nejvýrazněji se projeví v Africe a Asii, kde je již dnes silně viditelná míra této degradace, násobená migračními tlaky obyvatel z venkovských oblastí do měst bez přístupu k základní sociální a zdravotnické infrastruktuře. Bezpečnostní nestabilita vyplývající z neutěšujících životních podmínek v některých částech světa přitom podmiňuje formování základů teroristických seskupení a zvýšené riziko ozbrojených konfliktů.

V globálním měřítku bude jedním z nejdůležitějších problémů následujících dvou dekad a celého 21. století zajištění dostatku vody, resp. vodních zdrojů. Ilustruje to mj. skutečnost, že v současnosti 1,2 miliardy lidí nemá přístup k nezávadné pitné vodě a prognózy předpokládají, že v polovině třicátých let 21. století budou již dvě třetiny světové populace žít v oblastech s nedostatkem vody,² což se může jednoduše stát zdrojem dvoustranných či regionálních ozbrojených konfliktů. V bezprostřední blízkosti Evropy dlouhodobě bezpečnostně nestabilní Blízký východ je jedním z příkladů těchto oblastí. Problém zvyšování hladiny mořské vody se bezprostředně dotýká zejména Asie (1,6 miliardy obyvatel) žijící ve vzdálenosti do 100 km od mořského pobřeží), nicméně migrační tlaky vyvolané zvyšující se reálností této hrozby přinesou gigantické sociální, ekonomické, politické i environmentální dopady.

I Evropa bude konfrontována s dopady degradace životního prostředí. Scénáře vývoje podnebí naznačují, že v Evropě bude pokračovat oteplování, v zimě větší na severu a v létě na jihu. Oteplování spolu se zvýšenou proměnlivostí srážek zesiluje tání ledovců a zmenšuje rozsah ploch trvale zmrzlé půdy, častější budou zimní a jarní záplavy. Ve střední Evropě je nutné počítat s častějším výskytem extrémnějšiho počasí, což s sebou přinese mj. vyšší frekvenci záplav a vichřic. Změny ve srážkových režimech se odrazí v mnoha dimenzích, v prvé řadě na zásobách a kvalitě vod, což bude mít výrazný vliv na zemědělství, lesnictví a energetiku. Klimatické změny zřejmě ovlivní i turistický ruch, kdy může dojít kvůli dlouhotrvajícímu, pro člověka nepřijemnému extrémnímu horku, k poklesu počtu turistů v jihoevropských letoviscích nebo k posunu turistických sezón. Bez turistů se mohou ocitnout i turistické destinace v evropských horách, které budou trpět dlouhodobým nedostatkem sněhu. Z toho vyplývá nutnost hledat nové alternativy ekonomických aktivit pro regiony, které jsou dnes výrazně či úplně závislé na turistickém průmyslu.

¹ Celá kapitola je založena na publikaci „Trendy, příležitosti a ohrožení České republiky“, CESES UK Praha, 2008.

² Viz The DCDC Global Strategic Trends Programme 2007 - 2036 (<http://www.mod.uk/DefenceInternet/AboutDefence/Organisation/AgenciesOrganisations/DCDC>).

Extrémní výkyvy počasí budou i v Evropě představovat značnou zátěž pro oblast tzv. kritické infrastruktury (zejm. udržování energetické infrastruktury) v podmínkách extrémního horka, sucha či chladu. Tato otázka má přímou souvislost i se zajišťováním energetické bezpečnosti Evropské unie. Na nové klimatické realie evropského podnebí se musí připravovat i bezpečnostní systémy jednotlivých evropských zemí a EU jako celku. V daném případě se jedná především o investice do účinných varovných a záchranných systémů. Velkou výzvu bude pro Evropu představovat i schopnost čelit předpokládané zvýšené míře migrace z oblastí silně postižených degradací životního prostředí v jejím bližším či vzdálenějším okolí (Blízký východ, severní Afrika, subsaharská Afrika). Migrační vlny mohou představovat i zátěž pro sociální systémy evropských zemí.

Systémová změna přístupu k ochraně životního prostředí je však na globální úrovni stále odkládána, příp. je nedostatečná. Jakýkoliv pokrok v boji s degradací životního prostředí ve světě je v prvé řadě podmíněn dosažením shody o potřebě zastavit a posléze zvrátit dosud negativní trendy v této oblasti mezi vyspělými a dynamicky se rozvíjejícími zeměmi. Značný význam mají oboustranně prospěšné vztahy Západu a nově se rozvíjejících států v podobě úzké politické a ekonomické spolupráce, která by měla směřovat ke společnému hledání a naplňování konceptu udržitelného rozvoje. Při hledání řešení může do popředí vystupovat obousměrný transfer kapitálu, moderních technologií i znalostí a možná i politických koncepcí, které by mohly koncept udržitelného rozvoje naplňovat reálným obsahem. Je to zřejmě jediná alternativa vůči hluboké environmentální a tím i ekonomické krizi světa.

2.2 NEZÁPADNÍ TVÁŘ GLOBALIZACE

Globalizace jako vzájemně provázaný a rozšiřující se proces internacionalizace trhů, zboží a práce bude v horizontu příštích dvou dekad ovlivňovat prakticky všechny vývojové trendy světa. Postupná ekonomická integrace geograficky, politicky i etnicky heterogenních oblastí vede k vytváření velkých politicko-ekonomických bloků, prostřednictvím nichž posilují své mocenské pozice především nejvlivnější a nejsilnější světoví hráči. Informační a technologická revoluce povede k vytváření celosvětového informačního prostoru. Paralelně s těmito základními rysy jsou více patrné i sílící protiklady, které globalizaci doprovázejí, především narušení politických, společenských, kulturních a ekonomických „status quo“, jež budou generovat řadu společenských rozporů a střetů.

Bude se prohlubovat již běžící trend vytváření nové „ekonomické geografie“, kdy svět přechází z éry geograficky koncentrované ekonomické moci do éry symbolizované existencí mnoha center a ohnisek ekonomických a obchodních aktivit. Globalizace bude stále více získávat především svoji „nezápadní tvář“. Politické, geopolitické, sociální a bezpečnostní dopady takového vývoje budou natolik značné, že je možné hovořit o klíčovém trendu světového vývoje, jehož základním rysem bude růst vlivu nejen dvou asijských mocností, Číny a Indie, ale i řady dalších jihoasijských a východoasijských zemí (tzv. „asijských tygrů“) a spolu s nimi také Brazílie a Ruska.³ Dynamika ekonomického rozvoje těchto zemí může tlumit, či dokonce bránit poklesu světového růstu vyplývajícího z rostoucích ekonomických problémů Západu. Paralelně s tím, jak globalizace získává svoji nezápadní tvář, bude probíhat i proces vytváření nového modelu multipolárního světa, ve kterém jeho noví, nezápadní aktéři budou mít ambici více prosazovat svoje zájmy a „pravidla hry“.

Vzestup Indie, Číny a dalších dynamicky rozvíjejících se ekonomik výrazně ovlivní v globálním měřítku i celosvětový trh práce. Údaje z nejrůznějších odborných studií potvrzují, že tyto oblasti světa již přestávají být „pouhou zásobárnou“ nekvalifikované, a tím v éře znalostní ekonomiky málo konkurenceschopné, pracovní síly, a to díky kvantitativnímu i kvalitativnímu nárůstu vzdělávací i výzkumné infrastruktury. Vzrůst role vysoce kvalifikovaných pracovních sil z těchto teritorií navíc vynikne i ve srovnání s poklesem počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva vysoce rozvinutých zemí v Evropě. Lze tedy předpokládat rostoucí tlak na trhy práce vyspělých zemí, které tak budou ve vzrůstající míře konfrontovány s outsourcingem i vysoce sofistikovaných a technologicky náročných

³ Pro Brazílii, Rusko, Čínu a Indii zavedla již v říjnu 2003 investiční společnost Goldman Sachs anglický akronym „BRIC“. Tyto země budou mít podle závěrů společnosti v nejbližších 40 letech nejsilnější dynamiku ekonomického rozvoje.

výrob do „nových teritorií“, což může mít za následek ve vyspělých zemích projevy nespokojenosti, ústící až k posilování antiglobalizačních a extrémních politických uskupení.

Hospodářský vzestup „nových teritorií“ bude doprovázen i růstem bohatství a tím i spotřeby značného počtu obyvatel a bude zde patrný trend postupného formování střední třídy (i když stále relativně chudší, proti Evropě a Severní Americe). Z globálního pohledu má mezi 15 největšími spotřebitelskými trhy v roce 2025 Čína na prvním místě, následována Indií (3.), Ruskem (4.), Brazílií (8.), Mexikem (11.), a Jižní Koreou (14.).⁴ V souvislosti se stoupající životní úrovní nezanedbatelné části populace je na místě důležitá otázka, zda tento proces může vést i k její větší politické emancipaci spojené se silnějším prosazováním vlastních politických zájmů včetně požadavků na rozsáhlejší demokratické reformy.

Bezprecedentní růst nově se rozvíjejících států, „nových“ i „staronových“ velmocí již dnes výrazně ovlivňuje a ovlivní nejen v příštích dvou dekádách politický, ekonomický, environmentální a bezpečnostní vývoj ve světě. Evropská unie a Spojené státy, resp. Západ jako celek, budou nuceni vyrovnat se s přesunem těžiště světového dění z euroatlantické oblasti, do oblasti Tichého oceánu a spolu s tím vzít na vědomí i Latinskou Ameriku s rostoucí rolí Brazílie jako regionální mocnosti a jihovýchodní Asii s rostoucí úlohou Indonésie.

2.3 GLOBÁLNÍ NEROVNOST JAKO GLOBÁLNÍ HROZBA

O existující globální nerovnosti vypovídá řada fakt, ekonomických a demografických údajů, jejichž interpretace vede k jednoznačnému závěru, že trendem příštích dvou dekád bude další prohlubování nerovnosti mezi těmi s „nejlepší“ a „nejhorší“ pozicí v současném světě. Netýká se to přitom pouze států nebo geografických oblastí, ale i vzrůstající nerovnosti uvnitř států samotných.

Dostat se z pasti chudoby a tím i globální nerovnosti je pro velkou většinu zemí/geografických oblastí velmi obtížné, až nemožné, což je podmíněno kumulací řady negativních faktorů: špatné vládnutí spojené s korupcí, zaostalá a rozvrácená ekonomika, včetně zemědělství, jež není schopno zajistit výživu obyvatel, hospodářská izolace a s tím spojená velmi špatná dopravní a komunikační infrastruktura, rozšíření nemocí, přetrvávající negramotnost a v neposlední řadě bezpečnostní nestabilita provázená lokálními válkami a etnickými konflikty. K těmto faktorům navíc výrazně přispívá neřízený populační růst, který bude velmi vysoký v nejvíce zaostalých regionech světa.

Všechny faktory globální nerovnosti a chudoby vytváří podmínky pro vznik masové neřízené migrace z teritorií, která neposkytují lidem zde žijícím perspektivu důstojnějšího a bezpečnějšího života. V případě Evropy budou hlavními zdroji migrace pro relativní geografickou blízkost především severní a subsaharská Afrika a Blízký a Střední východ. Její dopady se nejmarkantněji v první fázi projeví především v jižní Evropě, přičemž je třeba brát v úvahu, že již nyní v zemích EU žije z těchto oblastí několik milionů imigrantů. Důsledky masových migračních vln mohou být přitom spojeny s řadou rizik: ohrožením společenského pořádku, sociální soudržnosti a veřejné bezpečnosti. Tyto trendy je přitom možné v souvislosti s nelegální migrací zaznamenat v Evropě již dnes. Západ se tak na jedné straně brání nelegální migraci, ale na straně druhé podporuje „únik mozků“, tedy transfer vysokoškolsky vzdělaných odborníků z rozvojových zemí. Tento transfer je značný a rozvojové země velmi poškozují.

I z tohoto důvodu je důležité, aby Západ reflektoval potřebu efektivního boje s globální nerovností v nejširších politických a ekonomických souvislostech. Jedním z nástrojů tohoto boje je rozvojová pomoc, kde je Evropská unie nepopíratelným světovým hegemonem. Výraznějším problémem politiky Západu při eliminaci globální nerovnosti, než nedostatečná míra rozvojové pomoci, je ale skutečnost, že není ochoten zcela liberalizovat svůj trh vůči rozvojovým zemím (zejm. v oblasti zemědělské produkce). Hrozbou je i růst napětí mezi civilizačními okruhy, které se ostatně v jisté míře projevuje dnes i v Evropě. V krajním případě se nedá vyloučit, že přetrvávající globální

⁴ The Rise of the Multi-Polar World. Accenture, http://www.accenture.com/NR/rdoonlyres/FDE9A8E7-6839-472B-8C9E-957DD6DF1B76/0/MultiPolar_World_final.pdf, s.11.

nerovnost může přispět k posílení nejenom antikapitalistických ideologií, ale také k populismu (což je v Evropě již zřejmé).

2.4 NOVÁ DIMENZE MULTIPOLARITY

Proces utváření nového modelu multipolárního světa, který pravděpodobně potrvá několik dekad, jehož obrysy jsou nicméně jasně zřetelné již dnes, se stává stejně významným procesem jako konec studené války před dvaceti lety. Spojené státy americké jako dosud jediná globální supervelmoc jsou stále více konfrontovány s růstem vlivu Asie s jasnou dominancí Číny a vzestupem Indie. Jako významný a vlivný aktér mezinárodních vztahů se po chaosu „postsovětské“ éry navrácí Rusko. Spolu s ním do světové politiky vstupují regionální mocnosti, jakými jsou Indonésie, Írán a Brazílie, která má ambice výrazně ovlivňovat dění v Latinské Americe. Ve zvláštním postavení je z tohoto hlediska Evropská unie se svými 27 členskými zeměmi a téměř půl miliardou obyvatel. Uplatňování politiky založené na respektování mezinárodního práva, demokratických principů a lidských práv, snaha o maximální respektování a využívání multilaterálních institucí, jakými jsou např. OSN, Světová obchodní organizace nebo Mezinárodní trestní tribunál, vedoucí role ve světě v úsilí o ochranu životního prostředí atd., odlišují EU nejvýrazněji od ostatních hlavních aktérů světového vývoje. Tyto faktory mohou vytvářet podmínky pro „europeizaci“ světa a mezinárodních vztahů, což by pozitivně ovlivnilo fungování multipolárního světa. K prosazení této perspektivy by si ovšem od EU vyžádalo v perspektivě jedné až dvou dekád další prohloubení evropské integrace v politické, ekonomické i vojenské oblasti. Je ovšem otázka, do jaké míry jde o reálnou podmínku.

Hlavním trendem vývoje mezinárodních vztahů v nejbližších dvou dekádách bude především soupeření o zajištění dostatku potřebných surovinových zdrojů, zvláště ropy, plynu a vody a jejich přepravních cest, a soupeření o intelektuální kapitál (znalosti, technologické inovace). Neméně významné bude i soupeření „ideologií“. Průvodním znakem nového modelu multipolárního světa tak bude i jeho větší heterogenita.

Zásadní otázkou je, zda jsou hlavní aktéři schopni nacházet řešení problémů, které jsou dnes v popředí globální agendy - zastavení degradace životního prostředí a globální nerovnosti, jež představují dvě hrozby s potenciálem užití zbraní hromadného ničení. I z tohoto pohledu vystupuje do popředí potřeba dohody hlavních světových aktérů na efektivní podobě globálního vládnutí.

3 VNĚJŠÍ ROZVOJOVÉ FAKTORY

3.1 POLITICKO-INSTITUCIONÁLNÍ PROSTŘEDÍ

3.1.1 STABILITA TUZEMSKÉ POLITICKÉ SCÉNY

Česká republika je z politologického a ústavně-právního hlediska charakterizována jako parlamentní demokracie, vyznačující se relativně vysokou formální stabilitou institucí a kontinuitou striktního dodržování procesů, na níž je vybudován legitimní zastupitelský systém. Formální stabilita se opírá o rigidní Ústavu. Tyto formální charakteristiky stability systému jsou v ostrém kontrastu s jeho obsahovou a hodnotovou nestabilitou. Ta je dána po „technické“ stránce stávajícím volebním systémem poměrného zastoupení, který ve své současné podobě jednoznačně preferuje princip reprezentativnosti (s níž mj. souvisí existence mnoha stran zastoupených v Parlamentu), před principem vládní stability. Zásadní změna je zde - vzhledem k očekávatelným postojům aktérů politické scény i vzhledem k předchozím rozhodnutím Ústavního soudu - poměrně nepravděpodobná. Problémy spojené s prosazením přímé volby prezidenta, zavedením institutu celostátního referenda apod. však signalizují hlubší příčiny nestability tuzemské politické scény. K nim patří přebujelý systém moci a vlivu (a řečnickosti) politických stran a jejich utilitární přístup k řešení ústavních problémů ČR. Důsledkem je nízká důvěra veřejnosti jak v politické strany, tak i instituce státní moci, dokumentovaná mj. nízkou volební účastí.

V krátkodobém horizontu tedy patrně stávající politický a volební systém zůstane ve svých hlavních parametrech zachován a tím zůstanou zachovány i příčiny celkové nestability politického prostředí v ČR, se všemi negativními důsledky pro ekonomický, ale i morální stav společnosti.

3.1.2 VNĚJŠÍ STRATEGICKÝ RÁMEC EVROPSKÉ UNIE PO ROCE 2014

Vnější strategický rámec EU je podstatným faktorem nejen pro praktickou stránku realizace PRŮK z důvodu možností financovat plánované rozvojové aktivity, ale také z důvodu sledování aktuálních trendů v postupných proměnách faktorů konkurenceschopnosti zemí, resp. regionů prostřednictvím změny orientace společných unijních politik.

Tato část je proto věnována (i) institucionálnímu, strategickému a finančnímu rámci nabízeným v současné chvíli⁵ Evropskou unií pro nové programové období po roce 2013 s důrazem na aspekty relevantní pro Ústecký kraj, (ii) přípravě České republiky na příští programové období kohezní politiky a (iii) vybraným elementům národního strategického rámce s akcentem na nejvýznamnější národní rozvojové strategie s časovým horizontem 2013 dále.

Cílem je poskytnout zcela základní informace o příležitostech a hrozbách vyplývajících z v současnosti známých představ relevantních institucí EU (tj. především Evropské komise) i národních institucí o budoucím směřování podstatné části veřejných financí. Je však nutné zdůraznit, že debata o budoucích politikách EU neustále probíhá a nepochybně bude ovlivněna dynamicky se vyvíjející situací v eurozóně, EU i na globálních trzích.

⁵ Stav aktuální k přelomu květen 2012.

V současnosti nejsou ze strany Evropské komise (dále i EK) známa pevná a závazná pravidla, kterými se bude řídit rozdělování společného unijního rozpočtu po roce 2013, a to jak ve smyslu finanční alokace pro jednotlivé unijní politiky - z pohledu Ústeckého kraje jsou nejzajímavější politika ekonomické, sociální a územní soudržnosti (dále i kohezní politika a politika soudržnosti), společná zemědělská politika (dále i SZP) a společná politika vědy a výzkumu - tak i ve smyslu pravidel poskytování podpory. Přestože intenzivní debaty na evropské úrovni o nastavení budoucího strategického, finančního i institucionálního rámce pro unijní politiky probíhají již řadu měsíců, závazná pravidla, ze kterých by bylo možné odvodit definitivní implikace pro PRÚK dosud nejsou k dispozici. Je evidentní, že diskuze mezi EK a členskými státy se bude v nejbližší době dynamicky vyvíjet (např. v souvislosti s hledáním kompromisního změny návrhu nových Nařízení EK pro kohezní politiku), a proto i informace poskytnuté v této části PRÚK je třeba vnímat jako rámcové a potažmo podléhající i radikálním změnám.

Určitý základ možného nastavení politik EU je v současnosti dán několika koncepčními dokumenty:

- pro strategický rámec:
 - Strategie Evropa 2020
 - Návrhy nových Nařízení pro kohezní politiku pro období 2014-2020
- pro finanční rámec:
 - Návrh víceletého finančního rámce 2014-2020

STRATEGICKÝ RÁMEC

V polovině června 2010 Evropskou komisí schválená **Strategie EU 2020** (též označována jako Evropa 2020) je po Lisabonské smlouvě nástupnickou strategickou vizí EU pro nadcházející desetiletí. Jde o základní koncepční dokument na úrovni EU, který je a bude podstatný pro tvorbu a nastavení prakticky všech unijních politik po roce 2013, včetně politiky soudržnosti. Těžiště Strategie EU 2020 spočívá v podpoře třech priorit - tzv. inteligentního (rozvíjet ekonomiku založenou na znalostech a inovacích), udržitelného (podporovat konkurenceschopnější a ekologičtější ekonomiku méně náročnou na zdroje) a inklusivního růstu (podporovat ekonomiku s vysokou zaměstnaností vyznačující se sociální a územní soudržností). Klíčovými hesly tak jsou konkurenceschopnost, zaměstnanost a kvalita lidských zdrojů, sociální začleňování a životní prostředí. Dále Strategie 2020 vytyčuje celoevropské cíle, jichž má být do roku 2020 dosaženo. Těmito cíli jsou:

- Zvýšení míry zaměstnanosti populace ve věku 20-64 let minimálně na 75 %;
- Navýšení investic (veřejných i soukromých) do oblasti výzkumu a vývoje na 3 % HDP
- Energetický cíl „20-20-20“
 - o 20 % snížit energetickou náročnost ekonomiky (tj. zvýšit energetickou účinnost)
 - o 20 % zvýšit podíl energie z obnovitelných zdrojů na konečné spotřebě
 - o 20 % snížit emise CO₂ (oproti r. 1990)
- Zlepšení úrovně vzdělání - snížit míru předčasného ukončení školní docházky pod 10 % (nyní 15 %) a zvýšit podíl osob ve věku 30-34 let s dokončeným terciárním nebo srovnatelným vzděláním na nejméně 40 % (nyní 31 %)
- Podpora sociálního začleňování, zejména prostřednictvím snižování chudoby, a to snížením počtu lidí ohrožených chudobou nebo vyloučením nejméně o 20 milionů.

Cíle Strategie EU 2020 jsou dále rozvinuty v tzv. hlavních integrovaných směrech, které mají sloužit jako vodítko pro transformování cílů Strategie EU 2020 do národního programu reforem, který je pro členské státy povinný. Počítá se, že kohezní politika by měla přispívat k naplňování všech hlavních směrů, které jsou stanoveny následovně:

- Zajištění kvality a udržitelnosti veřejných financí;
- Řešení makroekonomických nerovnováh;
- Snižování nerovnováhy v eurozóně;
- Optimalizace podpory výzkumu, vývoje a inovací, posilování trojúhelníku znalostí a uvolnění potenciálu digitální ekonomiky;

- Zefektivnění využívání zdrojů a snížení emisí skleníkových plynů;
- Zlepšení podnikatelského a spotřebitelského prostředí a modernizace průmyslové základny;
- Zvýšení zapojení do trhu práce a snížení strukturální nezaměstnanosti;
- Rozvíjení kvalifikované pracovní síly reagující na potřeby pracovního trhu, prosazování kvality pracovních míst a celoživotní učení;
- Zlepšení výsledků systémů vzdělávání a odborné přípravy na všech úrovních a zvýšení účasti na terciárním vzdělávání;
- Podpora sociálního začleňování a boj proti chudobě.

Strategie EU 2020 chápe hospodářskou, sociální a územní soudržnost jako jádro své strategické rozvojové vize a proto je evidentní, že bude významným způsobem determinovat zejména tematické zaměření kohezní politiky (mj. prostřednictvím *earmarking*). Investice především do oblastí inovací, lidských zdrojů, podnikatelského prostředí, infrastruktury atp. v rámci integrovaného přístupu uplatňovaného v kohezní politice jsou považovány za klíč k naplnění cílů EU 2020. Důraz je kladen na integrovaný přístup k rozvoji území a doplňkovost intervencí s cílem dosáhnout synergických efektů a viditelných dopadů.

FINANČNÍ RÁMEC

Základní indicii pro finanční rámec podpory Evropské unie po roce 2013 představuje v této chvíli **Návrh víceletého finančního rámce 2014-2020** zveřejněný Evropskou komisí 29. června 2011. Jde o dohodu mezi EK, Evropským parlamentem a Radou EU o rozpočtových prioritách, včetně nastavení výdajových stropů pro jednotlivé priority. Základní charakteristiky finančního návrhu jsou:

- **celkové závazky** dosahují 1,025 mld. EUR⁶ (1,05 % hrubého národního produktu zemí EU), což je z absolutního hlediska mírný nárůst oproti současnému období
- kapitola Udržitelný růst: Přírodní zdroje - výdaje na společnou zemědělskou politiku, podíl cca 37 % prostředků (nyní 42 %), 3/4 prostředků jsou určeny na přímé platby a výdaje spojené s regulací trhu (282 mld. EUR), zbytek zhruba 90 mld. EUR je určeno na podporu rozvoje venkova (tj. tzv. druhý pilíř SZP)
- EK navrhuje zpřístupnit zemědělcům Evropský fond pro přizpůsobení se globalizaci
- kapitola Inteligentní a inklusivní růst - má být nejobjemnější rozpočtovou kapitolou (47 % finančních zdrojů finanční perspektivy) - 490,9 mld. EUR
- financuje 3 hlavní složky - podporu konkurenceschopnosti (114,9 mld. EUR), infrastrukturu (40 mld. EUR) a kohezní politiku (336 mld. EUR)
- kapitola Bezpečnost a občanství - výrazný nárůst plánovaných prostředků (na 18,5 mld. EUR), financovat má např. programy partnerství v oblasti mobility se zeměmi jižního Středomoří a agenturu Frontex
- kapitola Globální Evropa - finančně posílena (na celkových 70 mld. Kč), financování rozvojové pomoci, dále tzv. sousedské politiky (16 mld. EUR, nárůst o 40 %), zmrazeny prostředky na rozšiřování EU, v plánu je zavedení nástroje předvstupní pomoci (IPA) pro státy Balkánu
- příjmová stránka - DPH - EK navrhuje omezit členské příspěvky z DPH a zavést celounijní DPH (mj. s cílem omezit výjimky jednotlivých členských států); daň z finančních transakcí - návrh nové daně jako vlastního zdroje EU; obě daně by měly být zavedeny nejpozději v lednu 2018
- mimo rozpočet finančního rámce jsou plánovány výdaje 58 mld. EUR - financování Fondu solidarity, Evropského fondu pro přizpůsobení globalizaci, Globálního fondu pro klima a biodiverzitu, Fond okamžité pomoci
- počítá se s Jednotným strategickým rámcem pro ERDF, ESF, KF i EAFRD a zemědělské fondy.

⁶ Všechny částky jsou uvedeny v cenách roku 2011.

V dosavadním průběhu roku 2012 byl návrh obšírně diskutován a předpokládá se, že v červnu 2012 dánské předsednictví zveřejní upravený návrh finanční perspektivy reflektující dosavadní připomínky členských států. Ukončení jednání nad návrhem a jeho schválení se očekává do konce roku 2012.

RÁMEC PRO POLITIKU EKONOMICKÉ, SOCIÁLNÍ A ÚZEMNÍ SOUDRŽNOSTI 2014+

Z dosavadních příprav nového programového období politiky soudržnosti je zřejmé, že budoucí investice do koheze musí být těsně spjaty s naplňováním cílů Evropa 2020. Národní strategický referenční rámec má být nahrazen tzv. **Dohodou o partnerství pro rozvoj a investice** mezi členským státem a EK, jejíž nedílnou součástí by byly i jednotlivé operační programy, a obsahující mj. i tzv. ex-ante kondicionality - předem smluvně dohodnuté podmínky, jejichž splnění bude podmiňovat proplacení uskutečněných nákladů v rámci politiky soudržnosti (tzv. „makro“ kondicionality). Mělo by se jednat zejména o reformy potřebných k zajištění účinného využívání finančních prostředků ve sférách souvisejících s kohezní politikou (např. vzdělání, výzkum a vývoj, ochrana životního prostředí). Dále má Dohoda obsahovat také kondicionality, které budou vstupní podmínkou pro financování jednotlivých tematických oblastí ze strukturální politiky. Zároveň EK zamýšlí přinutit země ke koncentraci unijních prostředků na omezený počet rozvojových priorit odpovídající jejich specifickým potřebám a problémům, některé priority by byly povinné a stanoveny na úrovni EU (jde o tzv. princip tematické koncentrace). EK požaduje zvýšení účinnosti, efektivnosti a přidané hodnoty kohezní politiky, proto by mj. měly být stanoveny ex ante měřitelné cíle a ukazatele výsledků, následná hodnocení a evaluace mají přinést informace o dopadu programů (nikoliv primárně o výstupech jako je současná praxe). Podpora by měla být poskytována vedle dotační formy v daleko větším rozsahu prostřednictvím nástrojů finančního inženýrství - formou půjček, dotací úroků z úvěrů, garancí a revolvingových fondů, a to především firmám. Záměrem je rovněž posilovat v kohezní politice princip partnerství, mj. prostřednictvím konceptu místního rozvoje a místně založeného modelu pro stanovení rozvojových potřeb. Zdůrazňována je rovněž nutnost výrazně snížit administrativní náročnost realizace kohezní politiky, včetně zjednodušení finančních, kontrolních a auditních postupů.

Dosavadní návrh pro finanční rámec kohezní politiky vycházející z Návrhu nového víceletého finančního rámce lze charakterizovat následovně:

- **celkový rozpočet** kohezní politiky by měl dosáhnout **376 mld. EUR** (nepatrný nárůst podílu na zdrojích finančního rámce ze současných 35,6 % na 36 %)
- návrh na **nové rozdělení regionů**, čímž se kohezní politika zpřístupní více regionům, zejména ze starých členských zemí:
 - **Regiony Cíle 1:** a) regiony konvergence (HDP/obyv. nižší než 75 % průměru HDP EU-27, rozpočet 162,6 mld. Kč); b) transitní regiony (75-90 % průměru HDP/obyv. EU-27, rozpočet 39 mld. EUR)
 - **Regiony Cíle 2:** konkurenceschopné regiony (více než 90 % HDP/obyv. EU-27, rozpočet 53,1 mld. EUR)
 - návrh pro **Evropskou územní spolupráci Cíl 3** - 11,7 mld. EUR
- **Fond soudržnosti** - 68,7 mld. EUR, z toho 10 mld. EUR na dopravní projekty vybrané v rámci Nástroje k propojení Evropy
- návrh na vytvoření **nového infrastrukturního fondu** v oblasti dopravy, energetiky a informačních a komunikačních technologií (tzv. Nástroj k propojení Evropy), jehož řízení má být v gesci přímo Evropské komise - navrhovaný rozpočet 40 mld. EUR
- **Evropský sociální fond** má představovat 25 % finanční alokace kohezní politiky (tj. 84 mld. EUR), přičemž podíl minimální podíl se bude lišit podle typu regionů (konvergenční 25 %, transitní 40 % a konkurenceschopné 52 %)
- počítá se s **5% výkonnostní rezervou** na úrovni EU, jež bude rozdělena v polovině období mezi státy, které budou nejlépe plnit své závazky vůči Strategii EU 2020
- počítá se s redukcí hlavních priorit a úsporou prostředků prostřednictvím koncentrace zdrojů, nejrozvinutější regiony mají mít povinnost věnovat až pětinu prostředků na energetické úspory a obnovitelné zdroje energie
- návrh na opětovné zavedení vícefondových operačních programů.

Celkově tak z nejposlednějších diskuzí na evropské úrovni vyplývá, že v budoucí kohezní politice by měl/a být:

- posílena role Evropské komise - např. rozhodování o udělení výkonnostní prémie, nový Nástroj k propojení Evropy, tzv. evropský semestr, kondicionality
- zvýšena míra „předurčenosti“ zacílení prostředků a tím snížen prostor pro členské státy rozhodnout, do kterých oblastí směřovat podporu
- z celounijního hlediska oslabena koncentrace podpory na nejméně rozvinuté, (konvergenční) regiony vytvořením „přechodného“ typu regionů (průměr HDP/obyv. EU na úrovni 75-90 %)
- zakotven princip tematické koncentrace
- zvýšeno využívání nástrojů finančního inženýrství a nedotačních nástrojů
- podpora integrovaného programování a integrovaný přístup k investicím
- silná vazba na Strategii EU 2020.

To samozřejmě vyplývá i s uveřejněného balíčku **návrhů nových Nařízení pro kohezní politiku pro období 2014-2020** v říjnu 2011. Z nich mj. vyplývá, že všechny fondy, které jsou součástí Společného strategického rámce, mají svým zaměřením přispět k plnění Strategie EU 2020. Budoucí zaměření kohezní politiky má být proto koncentrováno na následující tematické cíle a investiční priority:

- Tematický cíl 1: Posílení výzkumu, technologického rozvoje a inovací
 - posilování výzkumné a investiční infrastruktury a kapacit pro rozvoj vynikající úrovně výzkumu a inovací a podpora odborných středisek, zejména těch, jež jsou předmětem celoevropského zájmu
 - podpora podnikových investic do výzkumu a inovací, vývoje produktů a služeb, přenosu technologií, sociálních inovací a aplikací veřejných služeb, stimulace poptávky, vytváření sítí, klastrů a otevřených inovací prostřednictvím inteligentní specializace
 - podpora technického a aplikovaného výzkumu, pilotních linek, opatření k včasnému ověřování produktů, schopností vyspělé výroby a prvovýroby v oblasti klíčových technologií a šíření technologií pro všeobecné použití
- Tematický cíl 2: Zlepšení přístupu k informačním a komunikačním technologiím, jejich využití a kvality
 - rozšiřování širokopásmového připojení a zavádění vysokorychlostních sítí
 - vyvíjení produktů a služeb v oblasti IC T, elektronický obchod a zvyšování poptávky po ICT
 - posilování aplikací v oblasti IC T určených pro elektronickou veřejnou správu, elektronické učení, začleňování a elektronické zdravotnictví
- Tematický cíl 3: Zvýšení konkurenceschopnosti malých a středních podniků, odvětví zemědělství (v případě EZFRV) a rybníkářství (v případě EMFF)
 - podpora podnikavosti, zejména usnadněním hospodářského využívání nových myšlenek a podporou zakládání nových podniků
 - vyvíjení nových obchodních modelů pro MSP, zejména pro oblast mezinárodního obchodu
- Tematický cíl 4: Podpora přechodu na nízkouhlíkové hospodářství ve všech odvětvích
 - podpora výroby a distribuce energie z obnovitelných zdrojů
 - podpora energetické účinnosti a využívání energie z obnovitelných zdrojů v malých a středních podnicích
 - podpora energetické účinnosti a využívání energie z obnovitelných zdrojů ve veřejných infrastrukturách
 - rozvoj inteligentních distribučních soustav na hladině nízkého napětí
 - podpora nízkouhlíkových strategií pro městské oblasti
- Tematický cíl 5: Podpora přizpůsobení se změně klimatu, předcházení rizikům a řízení rizik
 - podpora specializovaných investic na přizpůsobení se změně klimatu
 - podpora investic zaměřených na řešení specifických rizik, zajištění odolnosti vůči katastrofám a vývoj systémů pro zvládnutí katastrof

- Tematický cíl 6: Ochrana životního prostředí a podpora účinného využívání zdrojů
 - řešení významných potřeb investic v odpadovém a vodním hospodářství s cílem splnit požadavky acquis Evropské unie v oblasti životního prostředí
 - ochrana a obnova biologické rozmanitosti, např. prostřednictvím ekologických infrastruktur
 - zlepšování městského prostředí, vč. regenerace brownfields a snížení znečištění ovzduší
 - ochrana, propagace a rozvoj kulturního dědictví
 - ochrana biologické rozmanitosti, ochrana půdy a podpora ekosystémových služeb, vč. sítě NATURA 2000 a ekologických infrastruktur
- Tematický cíl 7: Podpora udržitelné dopravy a odstraňování překážek v klíčových síťových infrastrukturách
 - podpora multimodálního jednotného evropského dopravního prostoru prostřednictvím investic do transevropské dopravní sítě
 - rozvoj nízkouhlíkových dopravních systémů šetrnějších k životnímu prostředí, vč. podpory udržitelné městské mobility
 - rozvoj komplexních, vysoce kvalitních a interoperabilních železničních systémů
 - zvyšování regionální mobility prostřednictvím připojení sekundárních a terciárních uzlů k infrastruktuře sítě TEN-T
- Tematický cíl 8: Podpora zaměstnanosti a podpora mobility pracovních sil
 - přístup k zaměstnání pro osoby hledající zaměstnání a neaktivní osoby, vč. místních iniciativ na podporu zaměstnanosti a mobility pracovníků
 - trvalé začlenění mladých lidí, kteří nemají zaměstnání a nejsou v procesu vzdělávání nebo odborné přípravy, do trhu práce
 - samostatné výdělečné činnosti, podnikání a zakládání podniků
 - rovnost žen a mužů a sladění pracovního a soukromého života
 - pomoc pracovníkům, podnikům a podnikatelům přizpůsobovat se změnám
 - aktivní a zdravé stárnutí
 - modernizace a posílení institucí trhu práce, vč. opatření pro zlepšení nadnárodní mobility pracovníků
 - rozvoj podnikatelských inkubátorů a investiční podpora samostatně výdělečné činnosti a zakládání podniků
 - iniciativy místního rozvoje a podpora subjektů poskytujících místní služby zaměřené na vznik nových pracovních míst
 - investování do infrastruktury pro veřejné služby zaměstnanosti
 - integrace přeshraničních trhů práce, vč. přeshraniční mobility, společných místních iniciativ na podporu zaměstnanosti a společného odborného vzdělávání
- Tematický cíl 9: Podpora sociálního začleňování a boj proti chudobě
 - aktivní začleňování
 - integrace marginalizovaných společenství, jako jsou Romové
 - boj proti diskriminaci na základě pohlaví, rasy nebo etnického původu, náboženského vyznání nebo přesvědčení, zdravotního postižení, věku nebo sexuální orientace
 - zlepšování přístupu k dostupným, udržitelným a vysoce kvalitním službám, vč. zdravotnictví a sociálních služeb veřejného zájmu
 - podpora sociální ekonomiky a sociálních podniků
 - strategie pro místní rozvoj s vedoucí úlohou komunit
 - investice do zdravotnické a sociální infrastruktury, které přispívají k vnitrostátnímu, regionálnímu a místnímu rozvoji, snižování nerovností, pokud jde o zdravotní stav a přechod od institucionálních ke komunitním službám
 - podpora materiální a hospodářské obnovy zanedbaných městských a venkovských komunit
 - přeshraniční podpora rovnosti žen a mužů a rovných příležitostí a přeshraniční podpora sociálního začleňování
- Tematický cíl 10: Investice do vzdělávání, dovedností a celoživotního učení
 - omezování předčasného ukončení školní docházky a podpora rovného přístupu ke kvalitnímu předškolnímu, primárnímu a sekundárnímu vzdělávání

- zlepšování kvality, účinnosti a otevřenosti terciárního a rovnocenného vzdělávání, aby se zvýšila účast a úroveň dosaženého vzdělání
 - zlepšování přístupu k celoživotnímu učení, zdokonalování dovedností a schopností pracovníků a zvyšování významu systémů vzdělávání a odborné přípravy pro trh práce
 - investice do vzdělávání, dovedností a celoživotního učení rozvíjením infrastruktury pro vzdělávání a odbornou přípravu
- Tematický cíl 11: Posilování institucionální kapacity a účinné veřejné správy
- investice do institucionální kapacity a výkonnosti veřejné správy a veřejných služeb za účelem reform, zlepšování právní úpravy a řádné správy
 - vytváření kapacit v případě zúčastněných stran, které provádějí politiky zaměstnanosti a vzdělávání a sociální politiky a odvětvové a územní pakty za účelem podnícení reform na celostátní, regionální a místní úrovni
 - zvyšování institucionální kapacity a zlepšování účinnosti veřejné správy prostřednictvím posilování institucionální kapacity a účinnosti orgánů veřejné správy a veřejných služeb

Princip tematické koncentrace mj. znamená, že:

- z celonárodního pohledu minimálně 50 % prostředků ERDF bude použito na tematické cíle 1, 3 a 4;
- z celonárodního pohledu minimálně 6 % ERDF bude použito na tematický cíl 4 (tj. posun k nízkouhlíkové ekonomice);
- z celonárodního pohledu minimálně 5 % ERDF bude použito na integrované investice do městských oblastí;
- podíl ESF musí být minimálně 25 % celkových prostředků alokovaných ČR;
- u programů ESF musí každý program použít minimálně 60 % prostředků ESF na maximálně 4 investiční priority v tematických cílech 8 až 11;
- z Fondu soudržnosti bude možné podporovat pouze vybrané investiční priority v tematických cílech 4 až 7.

V návaznosti na přípravu politiky soudržnosti po roce 2013 na evropské úrovni se samozřejmě na nové programové období **připravuje i Česká republika**. Obdobně jako na úrovni EU, ani v podmínkách ČR prozatím nejsou nastavena závazná pravidla pro strategické zaměření a způsob implementace kohezní politiky (ale i dalších unijních politik). Přirozeně je to do značné míry podmíněno chybějícími mantinely ze strany Evropské unie. Koordinátorem příprav je MMR, které v partnerství s resorty, kraji, zástupci měst a obcí, sociálních a ekonomických partnerů a nezávislých expertů připravilo v průběhu roku 2011 materiál s **návrhem národních rozvojových priorit pro kohezní politiku po roce 2013**. Tento materiál byl v rámci usnesení č. 650/2011 vzat vládou na vědomí a opírá se mj. o strategické dokumenty zpracované na národní úrovni pro potřeby širší podpory posílení konkurenceschopnosti včetně Národního programu reforem ČR. Návrh zahrnuje pět národních rozvojových priorit (dnes označovaných také jako prioritní směry), členěných dále do tematických oblastí:

- Zvyšování konkurenceschopnosti ekonomiky
 - Podpora podnikání
 - Podpora růstu založeného na inovacích a výsledcích výzkumu a vývoje
 - Fungující trh práce jako předpoklad konkurenceschopné ekonomiky
 - Zvyšování kvality vzdělávání
- Rozvoj páteřní infrastruktury
 - Zlepšení dopravní infrastruktury

- Rozvoj infrastruktury elektronických komunikací
- Zkvalitňování energetických sítí
- Rozvoj environmentální infrastruktury
- Zvyšování kvality a efektivity veřejné správy
 - Zvyšování kvality a efektivity veřejné správy (Instituce)
- Podpora sociálního začleňování, boje s chudobou a systému péče o zdraví
 - Sociální začleňování a boj s chudobou
 - Podpora kvalitního a efektivního systému péče o zdraví
- Integrovaný rozvoj území
 - Posílení regionální konkurenceschopnosti
 - podpora územní soudržnosti
 - Zlepšování kvality životního prostředí v území

Společným cílem priorit má být vytvoření takových podmínek, které umožní vznik kvalitního podnikatelského prostředí, podpoří vnější konkurenceschopnost ČR, zvýší inovační schopnost podniků a posílí atraktivitu ČR pro domácí i zahraniční investory. Zároveň priority mají umožnit plnohodnotné uplatnění všech skupin obyvatelstva, zajistit zaměstnanost pro znevýhodněné skupiny na trhu práce a celkově vytvářet atraktivní podmínky pro život. Ve všech prioritách je významně akcentována potřeba regionální dimenze, přičemž prioritou Integrovaný rozvoj území je zaměřena přímo na regionální aspekty různých tematických oblastí. Akcentována je potřeba aplikace tzv. **strategie „3 I“** - cesta zlepšené dopravní infrastruktury, zlepšených institucí a inovací. Souhrnně lze konstatovat, že prozatímni návrh národních rozvojových priorit ČR pro kohezní politiku 2014+ obsahuje prakticky veškerá témata. Neplynou proto z něho prozatím žádné negativní dopady pro zájmy Ústeckého kraje.

V současnosti probíhá příprava prvotního návrhu Dohody o partnerství pro rozvoj a investice, kde budou navrženy rozvojové priority a tematické oblasti detailněji specifikovány (i v návaznosti na další vývoj na úrovni EU), včetně návrhu struktury operačních programů. Panuje všeobecná shoda, že musí dojít k podstatné redukci počtu operačních programů oproti současnému období. Je citlivou politickou otázkou, zda bude pro implementační strukturu zvolen sektorový či regionální přístup (tj. zda budou navrženy regionální operační programy, společný regionální operační program či (pouze) tematické operační programy např. se silnou regionální dimenzí). Je zřejmé, že každé řešení s sebou nese pro kraj jak pozitiva, tak negativa. Otevřenou otázkou rovněž je vyjasnění skutečných prioritních témat ČR z hlediska kohezní politiky 2014+ - zda k němu dojde již v průběhu řádu měsíců, či zda bude ČR vyčkávat až do stanovení pevných mantinelů ze strany EK. ČR s nejvyšší pravděpodobností obdrží pro příští období nižší objem prostředků a bude proto nezbytné podporu koncentrovat jak tematicky, tak na projektové úrovni.

SPOLEČNÁ ZEMĚDĚLSKÁ POLITIKA

Z Návrhu víceletého finančního rámce vyplývá, že zůstanou zachovány dva pilíře SZP - (1) přímé platby a regulace trhu a (2) podpora mimoprodukčních složek zemědělství, tj. podpora rozvoje venkova. Výdaje na SZP mají dosáhnout podílu cca 37 % na celkovém rozpočtu EU (nyní 42 %), ¾ prostředků jsou určeny na přímé platby a výdaje spojené s regulací trhu (282 mld. EUR), zbytek zhruba 90 mld. EUR je určeno druhý pilíř SZP. Počítá se se zachováním samostatnosti fondů EAGF a EAFRD. Ke klíčovým návrhům k reformě SZP patří:

- postupné snižování rozdílů mezi členskými státy v přímých platbách (u všech zemí pod 90 % průměru EU-27 přímých plateb na příjemce musí dojít k poklesu o jednu třetinu mezi současnou hodnotou a hodnotou 90 % průměru EU-27) - tzn. pro české zemědělníky by to mělo znamenat navýšení přímých plateb a zvýšení konkurenceschopnosti jejich produkce
- „zezelenění“ přímých plateb - 30 % přímých plateb by mělo být podmíněno splněním podmínek pro hospodaření šetrnému k životnímu prostředí
- stropy pro přímé platby pro největší příjemce podpory

- provázanost na cíle Strategie EU 2020.

SPOLEČNÁ VĚDECKO-VÝZKUMNÁ POLITIKA

Vědecko-výzkumná politika má být jedním z klíčových nástrojů pro naplnění cíle Strategie EU 2020 a je pro ni v rámci návrhu víceletého finančního rámce navrženo sjednocení pravidel a strategického zaměření pro tři hlavní existující finanční nástroje, tj. 7. Rámcový program, inovační část Rámcového programu pro konkurenceschopnost a inovace a Evropského institutu pro inovace a technologie. Nově propojený a integrovaný systém podpory výzkumu a vývoje v Evropě ponese označení Horizon 2020. Cílem politiky má být zvýšení výzkumu a inovací pro potřeby podnikatelského sektoru, podpora excelentního výzkumu a řešení společenských výzev. Využívány mají být inovativní nástroje financování. Vědecko-výzkumná politika bude výrazně finančně posílena - o 50 % oproti současnému rozpočtu na 80 mld. EUR.

3.1.3 NÁRODNÍ STRATEGICKÝ RÁMEC

Zde jsou poskytnuty základní informace o v současnosti relevantním národním strategickém rámci pro období 2014+, tedy o klíčových národních politikách, resp. koncepčních dokumentech s časovým horizontem 2013 a dále. Uvedeny jsou záměrně pouze komplexní národní strategie, nikoliv i dílčí (ač v mnoha případech významné) koncepce sektorové.

INVESTICE PRO EVROPSKOU KONKURENCESCHOPNOST: PŘÍSPĚVEK ČESKÉ REPUBLIKY KE STRATEGII EVROPA 2020, NÁRODNÍ PROGRAM REFORM ČESKÉ REPUBLIKY 2012

Základní charakteristika: Jedná se o ústřední rozvojový dokument, který propojuje cíle Strategie Evropa 2020 a Programového prohlášení vlády ČR, a kde se prolínají reformní linie jednotlivých sektorů státní politiky ve sféře hospodářského růstu, konkurenceschopnosti a zaměstnanosti. Základním principem, ke kterému Národní program reformem směřuje, je zvýšení konkurenceschopnosti českého hospodářství coby nezbytného předpokladu dlouhodobě udržitelného ekonomického růstu. Program reformem je primárně zaměřen na priority, které jsou v působnosti ústředních orgánů České republiky. Nicméně reflektuje rovněž územní dimenzi hospodářské politiky, a to zejména s přihlédnutím k budoucnosti kohezní politiky. Národním programem reformem vláda vytyčuje reformní cesty, jimiž se jakožto orgán exekutivní moci hodlá ubírat v následujících letech.

Gestor: vláda ČR

Časový rámec: 2012 - 2020

RÁMEC STRATEGIE KONKURENCESCHOPNOSTI

Základní charakteristika: Rámec strategie konkurenceschopnosti je rozvojový dokument pro zlepšení postavení ČR na mezinárodních trzích. Strategie analyzuje základní faktory ovlivňující pozici ČR a navrhuje opatření pro zlepšení stavu těchto faktorů, ve kterých ČR zaostává. Zásadním aspektem pro posilování mezinárodní konkurenceschopnosti je zde hospodářský růst založený na vlastních úsporách. V ČR je tedy nutné podporovat a udržet úspory soukromého sektoru a vyrovnané hospodaření veřejného sektoru. Z toho vyplývá jako úkol především požadavek na snižování schodku veřejných financí. Podrobněji se dokument zabývá následujícími oblastmi - instituce, vzdělanost, efektivnost trhů práce a zboží, finančními trhy, technologickou připraveností, zlepšováním charakteristik podnikání a inovacemi. Pro každou z uvedených oblastí identifikuje cíle a opatření pro zlepšení předpokladů pro konkurenceschopnost ČR na globálních trzích. V jednotlivých oblastech definuje: potřebu reformem (penzijní, daňové, veřejných institucí), podporu služeb s vysokou přidanou hodnotou, posílení vazby vzdělávání a školství, rozvoj infrastruktury nebo posílení komercializace inovací a zvýšení efektivity dotací pro VaV atd.

Gestor: Národní ekonomická rada vlády pro konkurenceschopnost a podporu podnikání

Časový rámec: od 2011

STRATEGIE MEZINÁRODNÍ KONKURENCESCHOPNOSTI ČR 2012-2020

Základní charakteristika: Jedná se základní dlouhodobý rozvojový průřezový dokument k zajištění mezinárodní konkurenceschopnosti ČR v globalizovaném světě. Cílem je postoupit mezi dvacítku nejvíce konkurenceschopných zemí světa. K tomu je nutné posunout se od rozvojového modelu založeného z velké části na levné pracovní síle k systému založeném na kvalitních institucích a infrastruktuře, ve kterém bude maximálně využíván potenciál pracovních sil a motorem ekonomiky bude tvořivé podnikání a inovace. Strategie identifikuje tři úrovně faktorů ovlivňující konkurenceschopnost: (i) základní, (ii) efektivní a (iii) inovační. V rámci těchto faktorů budou mít regionální dopad především tato opatření: rozvoj infrastruktury (dopravní, energetické, OZE a vysokorychlostní internet), daňová reforma a rovnováha veřejných financí, zefektivnění financování zdravotnictví a fungování pojišťoven, posílení vazby vzdělávání na praxi, zavedení jednotného výplatního místa sociálních a dalších dávek, podpora selektivní migrace, realizace programů finančního inženýrství a kohezní politika ČR 2014+ zaměřená na selektivní intervence a jejich tematické zúžení. V březnu 2012 byl vládou schválen mechanismus implementace této strategie a záštitu nad ním bude mít Úřad vlády ČR, resp. premiér. Strategii nyní tvoří soubor více než 40 konkrétních projektových záměrů pokrývajících devět oblastí, jejichž rozvoj je pro zvyšování naší konkurenceschopnosti klíčový. Těmito oblastmi jsou: instituce, infrastruktura, makroekonomika, zdravotnictví, vzdělanost, trh práce, finanční trhy, podnikání a inovace.

Gestor: Úřad vlády ČR, Ministerstvo průmyslu a obchodu

Časový rámec: 2012 - 2020

STRATEGICKÝ RÁMEC UDRŽITELNÉHO ROZVOJE 2010+

Základní charakteristika: Strategický rámec udržitelného rozvoje (SRUR) tvoří dlouhodobý rámec pro politická rozhodování v kontextu mezinárodních závazků, které ČR přijala v souvislosti s členstvím v EU, OECD a OSN, respektující zároveň specifické podmínky ČR. Slouží jako východisko pro zpracování koncepčních materiálů (sektorových politik či akčních programů) a pro strategické rozhodování v rámci státní správy a územní veřejné správy a pro jejich spolupráci se zájmovými skupinami. Přijetím SRUR prokazuje ČR soustavné plnění závazků vyplývajících ze závěrů jednání Světového summitu o udržitelném rozvoji v Johannesburgu (2002). Stanovené principy, cíle a prioritní osy jsou nastaveny s ohledem na tři základní oblasti rozvoje společnosti - ekonomickou, sociální a environmentální. Regionální aspekty rozvoje ČR jsou řešeny v prioritní ose 3 Rozvoj území s cílem zvýšit ekonomický a environmentální potenciál a konkurenceschopnost regionů na úroveň vyspělých regionů EU a snižovat nepřiměřené regionální disparity. Zároveň je kladen důraz na posílení role měst a zabezpečení udržitelného rozvoje venkova.

Gestor: Ministerstvo životního prostředí

Časový rámec: 2010 - 2030

STRATEGIE REGIONÁLNÍHO ROZVOJE ČR 2014 - 2020

Základní charakteristika: V současnosti připravovaný základní koncepční dokument na národní úrovni ve sféře regionálního rozvoje a jeho podpory na období po roce 2013. Cílem je formulovat témata a aspekty významné pro podporu regionálního rozvoje. Strategie bude představovat hlavní východiska pro formulaci regionálních potřeb a specifik pro programování období 2014+ politiky ekonomické, sociální a územní soudržnosti EU. Vedle tradičně analyzovaných faktorů regionálního rozvoje je kladen důraz na faktory „nové“ - demografické změny, klimatické změny, energetickou soběstačnost, komplexně pojatou územní soudržnost, dostupnost služeb atd. Analytické postupy byly zvoleny tak, aby bylo možné vymezit státem podporovaná území na základě funkční typologie a územních vazeb provedené na nižší než krajské úrovni (na mikroregionální úrovni, příp. na úrovni obcí s rozšířenou působností). Cílem je přinést jiný pohled na regionální diferenciaci státu než přes

správní regiony. Specifické nástroje a formy podpory tak budou vymezovány například pro urbanizovaná území, tzv. vnitřní periferie, příhraniční periferie atd. Důraz je kladen na průmět regionální dimenze do sektorových politik, využití vnitřního potenciálu území a regionálních aktérů, integrované přístupy řešení problémů reflektující typ regionů a funkční územní vazby a vztahy. Cíle, priority a nástroje pro regionální politiku budou nastaveny tak, aby bylo v rozvinutých oblastech a aglomeracích umožněno posílení regionální konkurenceschopnosti, na druhé straně tak, aby upadající a problémové oblasti mohly být stabilizovány a vytvořeny v nich podmínky pro nastartování budoucího udržitelného růstu. Regionální politika tak má mít tři funkce - (i) integrující (zapojení celého území, tzn. all-region přístup), (ii) preventivní (reakce na rizika budoucího vývoje) a (iii) léčebnou (řešení dlouhodobé nerovnováhy).

Gestor: Ministerstvo pro místní rozvoj

Časový rámec: 2014 - 2020, předpokládané dokončení a schválení dokumentu říjen 2012

Obecně však, vlivem vnitřní politické situace v České republice, spíše konkurenčním vztahům mezi centrem a krajskými/lokálními samosprávami a zakořeněného resortismu na centrální úrovni, nelze plně očekávat dodržování komplexního národního strategického rámce, což nicméně podvazuje smysluplnost a efektivitu plánování na krajské úrovni, včetně aktualizace PRÚK.

Kraj si nicméně musí být plně vědom skutečnosti, že pro programové období politiky soudržnosti 2007-2013 byla zásadním způsobem rekonceptualizována domácí regionální politika realizovaná z národní úrovně, tj. stát přesunul většinu prostředků na řešení meziregionálních územních disparit na kofinancování aktivit regionálních operačních programů. Mj. také proto současná domácí národní regionální politika prakticky neexistuje a je otázkou, jakým způsobem bude uchopeno řešení meziregionálních územních rozdílů po roce 2013. Jisté však je, že Ústecký kraj nemůže spoléhat na významnější strategickou pomoc státu při snaze zastavit prohlubování zaostávání Ústeckého kraje oproti ostatním částem republiky a musí vyvinout především vnitřní snahu toto řešit.

Národní rozvojové strategie jsou v drtivé většině založeny na podpoře zvyšování konkurenceschopnosti prostřednictvím „nových“ faktorů konkurenceschopnosti a je otázkou, zda budou subjekty Ústeckého kraje schopny na tyto výzvy reagovat a využít tak veřejné zdroje pro financování těchto strategií. Dlouhodobým zájmem politických a odborných představitelů kraje by tak mělo být řešit otázky spojené se změnou struktury regionální ekonomiky a strukturálních společenských problémů.

Problém formování budoucí strategie celkové hospodářské politiky ČR nespočívá v neznalosti, co je třeba změnit, nýbrž jak! Má-li české vrcholové vládnutí podstatněji deficit, je to souběžně s nízkou mírou kultivace politické scény ještě nedostatek strategické dimenze rozhodování. Státní (veřejný) sektor je hierarchicky organizován, což ho předurčuje k tomu, aby se opíral o dlouhodobé strategie (indikativní plány) své práce. Zatím se však u nás nenašel politik a s ním spojená skupina se silným stranickým a společenským zázemím, který by ucelenou dlouhodobou vizi veřejné správy nejen předložil veřejnosti, natož aby ji i udržel prosazovat po celou dobu jejího návrhu.

3.2 EKONOMICKÉ PROSTŘEDÍ

3.2.1 MEZINÁRODNÍ SITUACE

Další vývoj v současnosti výrazně nestabilní situace na evropských a potažmo globálních trzích podmíněné špatným stavem veřejných financí a fiskálního prostředí některých zemí eurozóny bude mít pro českou výrazně proexportně orientovanou ekonomiku zásadní vliv. Dopady finanční a ekonomické krize z roku 2008 se projeví u většiny hlavních světových ekonomik hospodářskou recesí (viz tabulku 2). Přestože země nejvíce postižené krizí jsou nyní ve fázi pozvolného navracení se k předkrizové hladině HDP (např. Německo - růst HDP v roce 2011 dosáhl 3 %), oživení je stále

křehké (například v Německu, jež je klíčovým obchodním partnerem ČR byl mezikvartální růst ekonomiky měřený prostřednictvím HDP v 1. čtvrtletí 2012 0,5 %) a neopírá se o vyřešené příčiny krize, ale spíše o měnové a rozpočtové stimuly. Problémy strukturálních schodků veřejných financí a relativně vysoké míry zadlužení ekonomik eurozóny během krize vykrystalizovaly v prohloubení cyklické složky deficitů (viz tabulku 3 a graf 1), např. sanací bankovního sektoru a podporou reálné ekonomiky. Státní finanční pomoc západoevropským bankám držíci jihoevropské dluhopisy, je přitom stále aktuální.

Hospodářský vývoj v zemích EU je dnes značně nerovnoměrný - např. Portugalsko, Řecko prochází silnou recesí, situace v Irsku a ve Francii je rovněž nejistá a pravděpodobně tyto ekonomiky budou stagnovat, Itálii a Španělsko čeká pravděpodobně pokles. Tahounem eurozóny zůstává Německo, které v průběhu roku 2011 překonalo předkrizovou úroveň HDP. Přestože se HDP eurozóny v roce 2011 zvýšil o 1,4 % a masivní injekce likvidity, kterou bankovnímu systému poskytla ECB, a restrukturalizace řeckého dluhu přispěly v počátečních měsících 2012 ke zmírnění obav z dluhové krize, současná situace je opět velmi turbulentní a mj. se například již otevřeně diskutuje o variantě vystoupení Řecka ze společné měnové unie (a většina států se interně na tuto situaci již připravuje). Situaci dále ovlivňuje postupná proměna „politické mapy“ Evropy a změna dosavadního kurzu hospodářské a fiskální politiky některých významných ekonomik (viz např. změna politické situace ve Francii). Dosud byl výraznější ekonomický růst prakticky ve všech zemích eurozóny včetně Česka brzděn snahou o konsolidaci veřejných financí.

Dluhová krize tak bude i nadále v mnoha zemích brzdit hospodářský růst (viz tabulku 3), neboť nevyhnutelně dochází ke zvýšení daňového zatížení a omezování veřejných výdajů - jak i investic, tak výdajů mandatorních.

Pakliže se ČR nebude potýkat s přímými důsledky fiskální krize v Evropě, nepochybně na její ekonomiku negativně dolehne nepříznivá situace v ostatních zemích (např. poklesem exportu z důvodu nižší poptávky na zahraničních trzích, snížením výdajů domácností a firem, nižším výběrem spotřebních daní a snížením výdajů státního rozpočtu i dalších veřejných rozpočtů), neboť 80 % exportu Česka je soustředěno do Evropy. Více než 15 zemí EU dosáhlo v roce 2010 více než 50% zadlužení v porovnání s HDP a zejména státy PIIGS mají chronické problémy s plněním závazků splácení státních půjček. Ačkoliv programem většiny zemí je fiskální restrikce a konsolidace, přebytekové hospodaření státního rozpočtu nemá žádná ze zemí eurozóny a deficit v loňském roce dosáhl 4,2 % HDP. Dalším rizikovým fenoménem je šíření problémů dluhové krize v rámci bankovního sektoru. Expozice vůči státním dluhopisům snižuje důvěru i aktivitu mezibankovních trhů.

Neustále aktuální hrozba bankrotu Řecka a potenciálně dalších států jižní Evropy ohrožuje další pokračování společné evropské měny a prakticky znemožňuje spolehlivější makroekonomické predikce. Lze pouze konstatovat, že další vývoj bude korespondovat s rozdíly v konkurenceschopnosti jednotlivých zemí EU a eurozóny. Klíčový pro další vývoj bude také další postup při záchraně eurozóny a s ní související politická stabilita v Evropě.

Tabulka 1: Hrubý domácí produkt, vybrané země (roční růst v %, stálé ceny)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
									Predikce	Predikce
USA	3,5	3,1	2,7	1,9	-0,3	-3,5	3,0	1,7	2,2	2,5
EU27	2,5	2,0	3,3	3,2	0,3	-4,3	2,0	1,5	-0,2	0,8
EA12	2,2	1,7	3,2	2,9	0,3	-4,2	1,9	1,4	-0,3	0,7
Německo	1,2	0,7	3,7	3,3	1,1	-5,1	3,7	3,0	0,3	1,1
Francie	2,5	1,8	2,5	2,3	-0,1	-2,7	1,5	1,7	0,1	0,8
Spojené království	3,0	2,1	2,6	3,5	-1,1	-4,4	2,1	0,8	0,3	1,2
Rakousko	2,6	2,4	3,7	3,7	1,4	-3,8	2,3	3,1	0,4	1,3
Maďarsko	4,8	4,0	3,9	0,1	0,9	-6,8	1,3	1,7	-0,2	0,8
Polsko	5,3	3,6	6,2	6,8	5,1	1,6	3,9	4,3	2,5	2,9
Slovensko	5,1	6,7	8,3	10,5	5,9	-4,9	4,2	3,3	1,5	2,8
Česká republika	4,7	6,8	7,0	5,7	3,1	-4,7	2,7	1,7	0,2	1,3

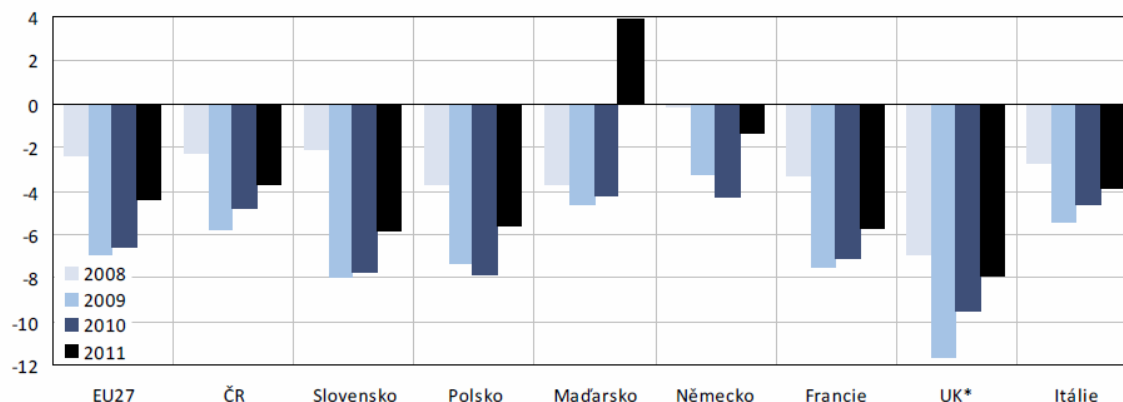
Zdroj: Makroekonomická predikce MF ČR (duben 2012).

Tabulka 2: Vývoj veřejných dluhů v Evropě v poměru k HDP

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
EU	61,9%	62,3%	62,8%	61,5%	59,0%	62,5%	74,8%	80,0%	82,5%
EMU	69,1%	69,5%	70,1%	68,5%	66,3%	70,1%	79,9%	85,3%	87,2%
Belgie	98,4%	94,0%	92,0%	88,0%	84,1%	89,3%	95,8%	96,0%	98,0%
Bulharsko	44,4%	37,0%	27,5%	21,6%	17,2%	13,7%	14,6%	16,3%	16,3%
ČR	28,6%	28,9%	28,4%	28,3%	27,9%	28,7%	34,4%	38,1%	41,2%
Dánsko	47,2%	45,1%	37,8%	32,1%	27,5%	33,4%	40,6%	42,9%	46,5%
Německo	64,4%	66,3%	68,6%	68,1%	65,2%	66,7%	74,4%	83,0%	81,2%
Estonsko	5,6%	5,0%	4,6%	4,4%	3,7%	4,5%	7,2%	6,7%	6,0%
Irsko	30,7%	29,4%	27,2%	24,7%	24,8%	44,2%	65,1%	92,5%	108,2%
Řecko	97,4%	98,6%	100,0%	106,1%	107,4%	113,0%	129,4%	145,0%	165,3%
Španělsko	48,8%	46,3%	43,1%	39,6%	36,2%	40,2%	53,9%	61,2%	68,5%
Francie	62,9%	64,9%	66,4%	63,7%	64,2%	68,2%	79,2%	82,3%	85,8%
Itálie	103,9%	103,4%	105,4%	106,1%	103,1%	105,7%	116,0%	118,6%	120,1%
Kypr	69,7%	70,9%	69,4%	64,7%	58,8%	48,9%	58,5%	61,5%	71,6%
Lotyšsko	14,7%	15,0%	12,5%	10,7%	9,0%	19,8%	36,7%	44,7%	42,6%
Litva	21,0%	19,3%	18,3%	17,9%	16,8%	15,5%	29,4%	38,0%	38,5%
Lucembursko	6,1%	6,3%	6,1%	6,7%	6,7%	13,7%	14,8%	19,1%	18,2%
Maďarsko	58,6%	59,5%	61,7%	65,9%	67,0%	73,0%	79,8%	81,4%	80,6%
Malta	67,6%	71,7%	69,7%	64,1%	62,1%	62,3%	68,1%	69,4%	72,0%
Nizozemí	52,0%	52,4%	51,8%	47,4%	45,3%	58,5%	60,8%	62,9%	65,2%
Rakousko	65,3%	64,7%	64,2%	62,3%	60,2%	63,8%	69,5%	71,9%	72,2%
Polsko	47,1%	45,7%	47,1%	47,7%	45,0%	47,1%	50,9%	54,8%	56,3%
Portugalsko	55,9%	57,6%	62,8%	63,9%	68,3%	71,6%	83,1%	93,3%	107,8%
Rumunsko	21,5%	18,7%	15,8%	12,4%	12,8%	13,4%	23,6%	30,5%	33,3%
Slovinsko	27,2%	27,3%	26,7%	26,4%	23,1%	21,9%	35,3%	38,8%	47,6%
Slovensko	42,4%	41,5%	34,2%	30,5%	29,6%	27,9%	35,6%	41,1%	43,3%
Finsko	44,5%	44,4%	41,7%	39,6%	35,2%	33,9%	43,5%	48,4%	48,6%
Švédsko	51,7%	50,3%	50,4%	45,0%	40,2%	38,8%	42,6%	39,4%	38,4%
Velká Británie	39,0%	40,9%	42,5%	43,4%	44,4%	54,8%	69,6%	79,6%	85,7%

Zdroj: Eurostat (2012).

Graf 1: Saldo vládního sektoru ve vybraných zemích EU (2008-2011, v % HDP)

Pozn.: *) data za finanční rok (1. duben roku t až 31. března roku t+1), která jsou směrodatná pro implementaci Procedury při nadměrném schodku.
Zdroj: Eurostat (2011), údaje pro Spojené království za rok 2011 vycházejí z jeho Notifikace.

Zdroj: Eurostat a Ministerstvo financí ČR (2011).

3.2.2 SITUACE V ČESKÉ REPUBLICĚ

Vývoj ekonomiky v České republice byl po nebývalém růstu po vstupu do Evropské unie stejně jako ostatní evropské ekonomiky zasažen výrazným snížením růstové dynamiky v roce 2008 (růst poklesl z více než 6 % na 2,5 %) a v roce následujícím razantním poklesem reálného růstu HDP o 4,7 %. Po mírném oživení v roce 2010 na úroveň 2,7 % došlo opět v loňském roce k poklesu na 1,7 % (viz tabulku 4), přičemž v posledních dvou čtvrtletí byl zaznamenán pokles HDP o 0,1 % a ČR se tak ocitla v recesi.

Ač byla domácí spotřeba v době recese stabilizující složkou HDP, v roce 2010 došlo k poklesu domácí poptávky, která i nadále bude významně ovlivněna národními fiskálními opatřeními. Jde zejména o navýšení obou sazeb daně z přidané hodnoty o 1 p.b. v roce 2010, zvýšení redukované sazby DPH z 10 na 14 % a snížení platů ve vládním sektoru v roce 2011 a plánovaným opětovným zvýšením sazeb DPH. Hlavním zdrojem růstu se tak stává bilance zahraniční obchodu, k čemuž přispívá samozřejmě i pokles reálné vládní spotřeby a tvorby hrubého fixního kapitálu. V příštích letech ministerstvo financí sice predikuje obrat a mírné zvýšení investiční dynamiky (viz tabulku 4), nicméně rok 2012 má být stále ve znamení restriktivních opatření v systému veřejných financí. Je však otázkou, zda se predikovaná očekávání ve složité mezinárodní makroekonomické situaci naplní. Jak Ministerstvo financí zdůrazňuje, vzhledem k obrovským nejistotám ohledně dalšího vývoje dluhové krize eurozóny jsou predikované údaje zatíženy velkým rizikem směrem dolů.

Situace na trhu práce se po razantním propadu na 7,3 %⁷ v důsledku propouštění ve vládním sektoru na konci roku 2010 stabilizovala a rok 2011 byl z tohoto pohledu také relativně příznivý - míra nezaměstnanosti dosahovala 6,7% (Ministerstvo financí 2011). Pro letošní rok je predikováno zhoršení situace k úrovni 7 % a ani výhledy do dalšího roku nejsou příznivější.

Celková inflace se pohybovala poslední dva roky pod úrovní 2 %, nicméně pro letošek se předpokládá růst na úroveň přes 3 % z důsledku zvýšení DPH a ani v roce 2013 se neočekává návrat k hodnotám inflačního cíle České centrální banky, tj. ke 2 % (viz tabulku 4).

Tabulka 3: Hlavní makroekonomické indikátory (2009-2013)

		2009	2010	2011	2012	2013	2011	2012	2013
		Aktuální predikce					Minulá predikce		
Hrubý domácí produkt	růst v % s.c.	-4,7	2,7	1,7	0,2	1,3	1,8	0,2	1,6
Spotřeba domácností	růst v % s.c.	-0,4	0,6	-0,5	-0,4	0,2	-0,4	-0,7	0,7
Spotřeba vlády	růst v % s.c.	3,8	0,6	-1,4	-3,7	-0,5	-2,3	-2,5	0,1
Tvorba hrubého fixního kapitálu	růst v % s.c.	-11,5	0,1	-1,2	-0,5	2,1	-0,3	0,1	2,1
Příspěvek ZO k růstu HDP	p.b., s.c.	0,8	0,9	2,6	1,0	0,8	2,7	1,0	0,8
Deflátor HDP	růst v %	1,9	-1,7	-0,7	2,0	1,4	-0,2	1,9	0,8
Průměrná míra inflace	%	1,0	1,5	1,9	3,3	2,3	1,9	3,2	1,5
Zaměstnanost (VŠPS)	růst v %	-1,4	-1,0	0,4	-0,5	0,1	0,4	-0,3	0,0
Míra nezaměstnanosti (VŠPS)	průměr v %	6,7	7,3	6,7	7,0	7,2	6,7	7,0	7,2
Objem mezd a platů (dom. koncept)	růst v % b.c.	-2,1	-0,4	1,1	1,5	2,6	1,7	2,0	2,6
Poměr BÚ k HDP	%	-2,4	-3,9	-2,9	-2,4	-2,3	-1,9	-1,6	-1,7
<u>Předpoklady:</u>									
Směnný kurz CZK/EUR		26,4	25,3	24,6	25,1	24,9	24,6	25,6	25,3
Dlouhodobé úrokové sazby	% p.a.	4,7	3,7	3,7	3,4	3,5	3,7	3,4	3,6
Ropa Brent	USD/barel	62	80	111	115	113	111	112	112
HDP eurozóny (EA12)	růst v % s.c.	-4,2	1,9	1,4	-0,3	0,7	1,7	0,0	0,8

Zdroj: MF ČR (duben 2012).

⁷ Obecná míra nezaměstnanosti dle VŠPS, ČSÚ.

Z hlediska makrostruktury HDP vysoký podíl zpracovatelského průmyslu přestává být z dlouhodobého hlediska výhodou. Stoupající mzdy v kombinaci s jeho značnou energetickou náročností, drahou energií a ekologickými limity budou omezovat jeho konkurenční schopnost. Tím se oslabí kanály českého exportu, který je příliš koncentrován ve zpracovatelském průmyslu. Východiskem by bylo nastartování exportu ze sektorů služeb. Ty jsou však u nás, s výjimkou turistiky a dopravy, značně nekonkurenční a tudíž nerozvinuté.

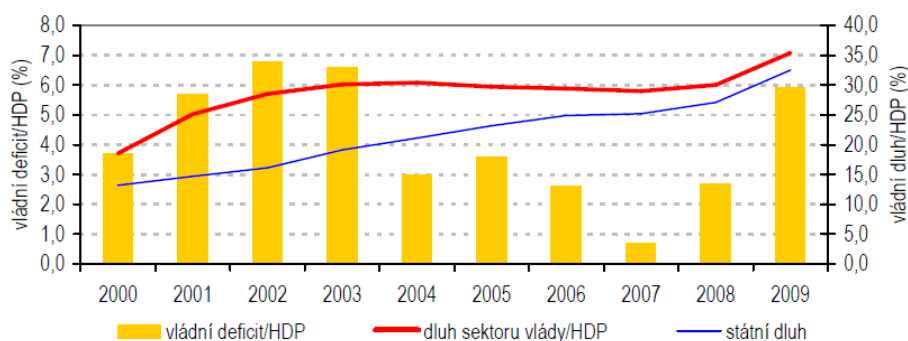
Mimořádně závažné následky pro zbytek ekonomiky mají stále nedokonale reformované sektory se silnými externalitami vůči společnosti, které jsou nositeli veřejných statků. Jsou jimi například zdravotnictví, penzijní systém, věda, školství a zejména státní správa. Problémem je, že jejich vysoké potenciální pozitivní externality se nedaří při stávajícím systému jejich řízení nastartovat a to i přesto, že státní náklady na jejich financování rostou.

Kontrast mezi velkými podniky na jedné straně a sektorem malých a středních podniků poukazuje na určitou dvoukolejnost ve struktuře hospodářství ČR. Ta se až do roku 2006 projevovala u nás dvoukolejností jim věnované institucionální podpory (například v oblasti průmyslové politiky). Malé a střední podniky (to je podniky do 250 zaměstnanců) jsou ve většině vyspělých zemí nejdůležitějšími zaměstnavateli a v mnoha zemích táhnou zhruba polovinu HDP. Podobné je to také i u nás. Nicméně, vzhledem k prioritám privatizace byly české politiky státu a institucionální úlevy dlouho zaměřené výrazně ve prospěch velkých podniků. Malé a střední podniky tak byly dlouho ponechané na svépomoci, často bez přístupu ke kapitálu a úlev od byrokracie. Změna nastala až s příchodem operačních programů financovaných z Evropské unie a je otázkou, zda bude dále uvedena v život Strategie podpory malých a středních podniků po roce 2013 připravená Ministerstvem průmyslu a obchodu.

Mimořádně vysoký stupeň otevřenosti české ekonomiky vůči světovým tokům zboží, financí, práce a know-how je jak předností, tak i rizikem budoucího vývoje u nás. Na jedné straně otevřenost skýtá vysoké výnosy z dělby práce a difúze technologií. Na druhé straně to vyžaduje vysoké nároky na přizpůsobovací procesy, které v krátkém období mohou být velice bolestivé. Subjekty podnikání a pracovní síla musí sledovat světové trendy a včas na ně reagovat.

Závislost zhruba poloviny HDP na světových trzích znamená, že parametry jeho výroby, efektivnosti a kvality jsou nám dány zvnějšku (exogenně) a my máme lokálně jen málo prostředků k tomu, abychom je ovlivnili. V tomto ohledu je pro sektor mezinárodně obchodovatelných komodit naprosto zásadní prostředí ekonomické svobody. Bohužel, přesně tato podmínka se u nás setkává s rostoucím neporozuměním ze strany státu.

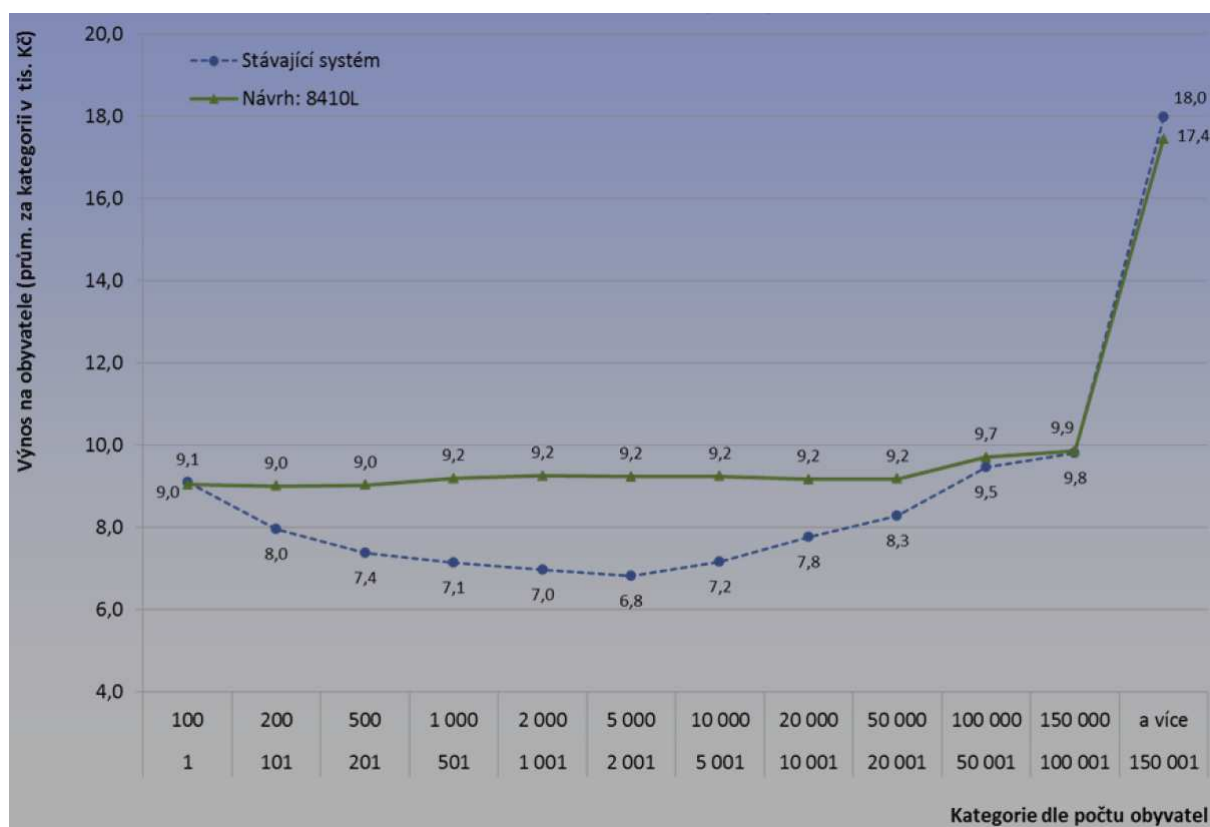
Stav veřejných financí České republiky je z hlediska mezinárodního srovnání základních ukazatelů prozatím relativně dobrý, nicméně nastoupené trendy (tj. prohlubování schodků veřejných rozpočtů, zvyšování podílu dluhu na HDP na současných 41 %) jsou jednoznačně negativní. Jak dokládají četné analýzy, veřejné finance jsou hlavní slabou stránkou makroekonomického vývoje ČR. Ani v období nejsilnějšího hospodářského růstu se nepodařilo dosáhnout vyrovnaného stavu veřejných financí (viz graf 2). Velmi vysoké tempo růstu veřejného dluhu představuje pro ekonomiku ve středním a delším období velké nebezpečí včetně i rizika ovlivňující možnosti splácení dluhu. Rychlé tempo stárnutí obyvatelstva pak hrozbu pro makroekonomickou stabilitu umocňuje. Současná konsolidační strategie vlády se zaměřuje na výdajovou stránku veřejných rozpočtů a pro nadcházející roky byly nastaveny snížené výdajové rámce pro státní rozpočet a státní mimorozpočtové fondy. Deficit vládního sektoru v loňském roce poklesl na 3,1 % HDP a i v dalších letech je prognózován mírný pokles v důsledku konsolidačních opatření. Finanční potřeby na obsluhu vládního dluhu budou nicméně růst a je zřejmé, že tlak na úspory ve veřejném sektoru se bude i nadále zvyšovat. Makroekonomická predikce Ministerstva financí současně předpokládá růst podílu vládního dluhu na HDP země na 42,2 % v roce 2012.

Graf 2: Vývoj deficitu a kumulativního salda veřejných financí

Zdroj: ČSÚ. Pozn. Státní dluh se vztahuje pouze ke státnímu rozpočtu ČR. Vládní deficit a dluh zahrnuje celý sektor vládních institucí (tzn. včetně územních samospráv, mimorozpočtových fondů ad.).

Zdroj: Převzato ze studie MPO a BermanGroup (2010).

Aktuální vývoj v sektoru veřejných financí je důležitý nejen z hlediska makro-hospodářského vývoje, ale pochopitelně rovněž z pohledu financování krajských a obecních rozpočtů. V současné době je v legislativním procesu návrh na změnu rozpočtového určení daní (RUD) (plánovaná účinnost příslušné novely zákona je od 1.1.2013), které zásadním způsobem ovlivňuje konečnou výši rozpočtů jednotlivých samospráv. Podstatou navrhovaných změn je korekce rozdílů v příjmech z RUD na obyvatele u různých velikostních skupin obcí (viz graf 3) a úprava dopadu změn v sazbách DPH, jenž je součástí balíčku sdílených daní mezi státním a územními rozpočty.

Graf 3: Průměrný výnos sdílených daní na obyvatele (v tis. Kč) podle velikostních kategorií obcí dle stávajícího návrhu změny RUD v porovnání se současným systémem

Zdroj: Ministerstvo financí ČR (květen 2012).

Zásadní dopady - výrazné snížení příjmů celkem o 1,1 mld. Kč - přináší navrhované změny pro rozpočty čtyř největších měst ČR. Na druhé straně prakticky u všech ostatních obcí má dojít ke zvýšení příjmů. Principy navrhovaných změn jsou následující:

- sdílené daně mají být posíleny ze státního rozpočtu o 7 mld. Kč, o které budou sníženy dotační programy obcím financované z národních zdrojů;
- pro Prahu a dále Brno společně s Plzní a Ostravou budou vytvořeny samostatné koeficienty pro přepočítání počtu obyvatel, ostatní obce budou mít shodný koeficient, a bude uplatněn přepočítání počtu obyvatel pomocí postupných přechodů
- změní se uplatňovaná kritéria a jejich váhy při výpočtu daňových podílů pro jednotlivé obce - nově se zavádí kritérium počet žáků mateřských a základních škol (váha 7 %), váha kritéria prostého počtu obyvatel bude zvýšena z 3 % na 10 %, kritérium započtené rozlohy katastrálního území zůstává beze změny (tj. 3 %), na kritérium postupných přechodů tedy zbývá váha 80 % (nyní činí 94 %);
- budou upraveny velikostní kategorie obcí pro výpočet kritéria postupných přechodů mj. s cílem posílit rozpočty nejmenších obcí.

Další plánovanou změnou je úprava výše podílu obcí i krajů na sdíleném výnosu daně z přidané hodnoty tak, aby finanční dopad zvýšeného výnosu plynoucího z již schválených úprav sazeb DPH v roce 2012 a v roce 2013 byl pro obce i kraje neutrální. Nově se má podíl obcí na sdílení výnosu z DPH od 1.1.2012 snížit z nynějších 21,4 % na 19,93 % a o rok později na 19,90 %. Rovněž v případě krajů má dojít ke snížení z 8,92 % na 8,29 %, resp. 8,28 % k 1.1.2013. Tyto úpravy jsou navrhovány s cílem neutrálního dopadu změn sazeb DPH na příjmovou stránku obecních a krajských rozpočtů. Je však zřejmé, že výdaje rozpočtů územních samospráv v souvislosti se změnou DPH nutně porostou. Přestože vliv na rozpočty jednotlivých obcí se bude lišit podle struktury zajišťovaných služeb, je zjevné, že největší dopad přinese pro výdaje na městskou hromadnou dopravu, opravy bytového fondu, svaz odpadků a samozřejmě na provoz zřizovaných organizací (nejčastěji školy) (Kypetová 2011). Totéž bude platit pro rozpočty krajů (provoz škol, nemocnic). Celkově nárůst výdajů poroste s objemem zajišťovaných veřejných služeb, kde je obec či kraj v pozici konečného spotřebitele (Kypetová 2011). Lze tedy očekávat, že i přes předpokládané zachování „rozpočtové neutrality“ stávajících daňových příjmů do krajského rozpočtu, budou významně růst nároky na jeho výdajovou složku. Výdajová stránka rozpočtu Ústeckého kraje může být v budoucnu dále zatížena nutností řešit udržitelnost/financovatelnost projektů financovaných ze strukturálních fondů programového období 2007-2013.

3.3 SOCIÁLNÍ PROSTŘEDÍ

3.3.1 DEMOGRAFICKÉ CHOVÁNÍ

Demografické stárnutí obyvatel je dlouhodobým a nezvratitelným trendem nejen v ČR, ale v celé Evropě, jako důsledek prodloužení střední délky života a poklesu porodnosti. Dopady na strukturu obyvatelstva (snížení podílu osob v předproduktivním, ale zejména v produktivním věku, a zvyšování postproduktivní složky populace - viz tabulku 5) s sebou přináší důsledky pro důchodové a sociální systémy, strukturaci pracovního trhu i fungování a potřeby společnosti. Odhady demografických prognóz indikují, že míry porodnosti prakticky ve všech členských státech EU zůstanou výrazně pod úrovní přirozené obměny a předpokládaná délka života by v horizontu příštích padesáti let měla stoupnout o 6 let (od roku 1960 do dnes stoupla v EU státech naděje na dožití v průměru o 8 let). Bude tak dramaticky stoupat počet obyvatel starších 65 let, novým fenoménem bude skupina obyvatel nad 80, resp. 100 let, což může mít mnoho důležitých důsledků pro společnost. Zlepšování zdravotního stavu seniorů totiž bude provázeno posunem výskytu chronických nemocí do vyššího věku a zvyšování počtu nejstarších osob tak nutně povede ke zvyšování nákladů na sociální a zdravotní péči (Kučera 2002) i požadavků kladených na péči rodinnou. V souvislosti s růstem počtu jednočlenných domácností starších osob a snížením jedinců v jednotlivých

generacích rodiny bude v kombinaci s proměnou životního stylu, rozpadem tradiční rodiny a větší prostorovou mobilitou čím dál tím náročnější zajistit adekvátní péči o starší v rámci rodiny (Rychtaříková 2002). Současní i budoucí senioři se přitom budou od svých předchůdců lišit nejen početním zastoupením, ale zejména svými ekonomickými a sociálními parametry, budou stále vzdělanější a budou mít větší aspirace na období života v postproduktivním věku, tj. budou mít vyšší nároky na životní úroveň, rozsah služeb apod. (Rychtaříková 2002).

Tabulka 4: Složení obyvatelstva ČR podle hlavních věkových skupin

Ukazatel	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2050 ²⁾
Počet osob (v tisících)							
celkem	10 327	10 337	10 363	10 331	10 273	10 234	9 438
0-14	2 412	2 417	2 223	1 921	1 685	1 514	1 173
15-64	6 525	6 697	6 843	7 044	7 165	7 275	5 309
65+	1 390	1 222	1 296	1 366	1 422	1 445	2 956
80+	196	220	254	282	244	315	905
Složení (v %)							
0-14	23,4	23,4	21,5	18,6	16,4	14,8	12,4
15-64	63,2	64,8	66,0	68,2	69,8	71,1	56,3
65+	13,5	11,8	12,5	13,2	13,8	14,1	31,3
80+	1,9	2,1	2,5	2,7	2,4	3,1	9,6
Charakteristiky věkové skladby							
průměrný věk ¹⁾	35,4	35,7	36,5	37,3	38,8	40,0	48,8
věkový medián ¹⁾	33,1	34,2	35,6	36,4	37,6	38,9	x
index stáří	57,7	50,6	58,3	71,1	84,4	95,5	252
Indexy zatížení produktivní složky obyvatelstva							
index závislosti I.	37,0	36,1	32,5	27,3	23,5	20,8	22,1
index závislosti II.	21,3	18,3	18,9	19,4	19,8	19,9	55,7
index ekonomického zatížení	58,3	54,3	51,4	46,7	43,4	40,7	77,8

Zdroj: SZÚ (2007) a ČSÚ.

Pozn.: Index stáří - počet osob ve věku 65+ let na 100 dětí ve věku 0-14; Index závislosti I. - počet dětí ve věku 0-14 let na 100 osob ve věku 15-64 let; Index závislosti II. - počet osob ve věku 65+ na 100 osob ve věku 15-64 let; Index ekonomického zatížení - počet dětí ve věku 0-14 let a osob ve věku 65+ na 100 osob ve věku 15-64 let.

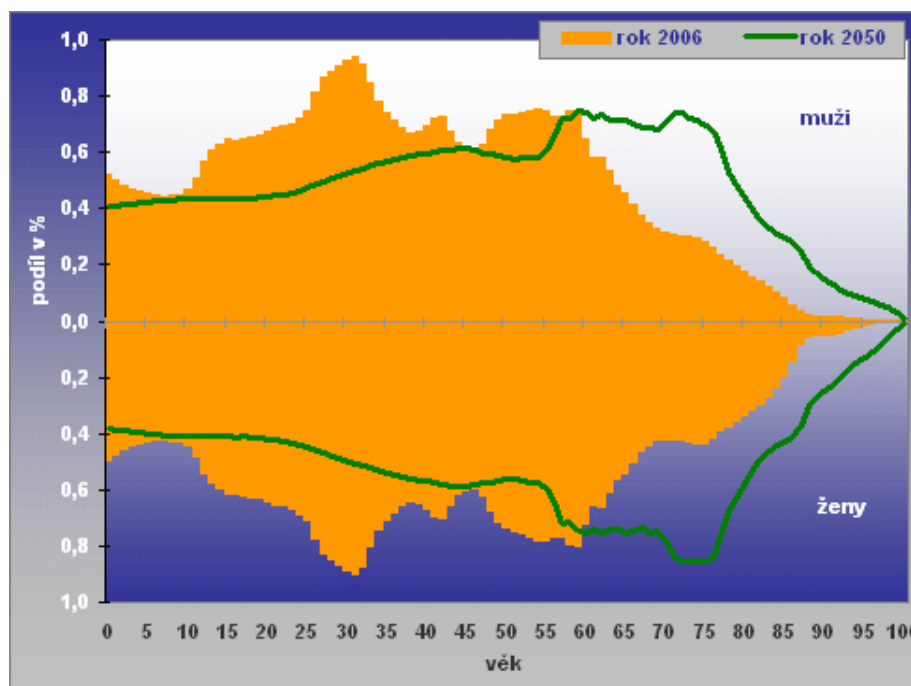
Dlouhodobé odhady budoucího počtu obyvatel říkají, že do roku 2050 by měl celkový počet obyvatel ČR klesnout o 8 %, tj. na cca 9,5 milionu. Podíl starších osob v populaci České republiky bude i nadále výrazně narůstat, a to již po roce 2011, kdy budou do věkové skupiny 65 a více let vstupovat početné generace narozené po druhé světové válce (Rychtaříková 2002). Jak ilustruje tabulka 5, prognózovaný růst podílu seniorů by měl v roce 2050 dosáhnout téměř třetiny populace ČR, naopak zastoupení dětské složky má v porovnání s rokem 1980 poklesnout zhruba na polovinu (12,4 %). Podstatným demografickým trendem je stárnutí seniorské populace - do roku 2050 se má zvýšit počet osob ve skupině 80+ o 175 % a zvýšit její podíl v populaci na téměř 10 % (viz tabulku 5 a graf 4). Současná (regionální) demografická struktura samozřejmě podmiňuje budoucí dynamiku demografických změn. Ačkoliv Ústecký kraj patří v mezikrajském srovnání ke krajům s nejmladší věkovou strukturou, přesto podíl osob starších 60 let dosahoval⁸ 18,5 % a index stáří činil 119 osob seniorského věku na 100 dětí ve věku 0-14 let (tentýž údaj pro srovnání dosahoval v roce 2006 v Praze 184). Všeobecným trendem je pronikavější stárnutí populace ve velkých městech. Regionální demografická specifika a z nich vyplývající výhled do budoucna jsou tedy významným aspektem, jenž by měl být zohledněn v koncepci regionálního rozvoje. Je nutné mj. počítat s vyššími nároky a náklady na institucionalizovanou péči pro seniory i podpůrné nástroje pro „pečující“ část populace na skloubení pracovních povinností s péčí o (pra)rodiče.

⁸ Údaje k roku 2006, zdroj Svobodová, K. (2008).

Důsledky zvyšování počtu i podílu osob seniorského věku se na makro úrovni dotýkají všech sfér sociálního a ekonomického vývoje. Nejčastěji diskutovanými a řešenými jsou níže uvedené oblasti (Výbor regionů EU 2006, modifikováno), přičemž tyto okruhy se buď již Ústeckého kraje dotýkají, nebo pro kraj budou v blízké budoucnosti vysoce relevantní:

- Příjmy a výdaje systému veřejných financí - snížení příjmů v důsledku poklesu produktivní části populace, resp. snížení příjmů z daní, sociálního a zdravotního pojištění a zároveň zvýšení nákladů na starobní důchody, zdravotnickou i sociální péči.
- Hospodářství a zaměstnanost - prodlužování věku odchodu do penze, zhoršené možnosti pro starší osoby uplatnit se na trhu práce vyžadující dynamické osvojování nových dovedností, potenciál pro sektor spotřebitelského průmyslu a služeb orientovaného na potřeby seniorů.
- Zdravotnictví a poskytování dalších zejména sociálních služeb, služeb alternativní péče o seniory - kvalita a finanční dostupnost péče.
- Bydlení - otázka zajištění dostupného bydlení pro často jednočlenné domácnosti seniorů, s dostupností adekvátních služeb.
- Kvalita života seniorů a dopady pro společnost.

Graf 4: Reálná a předpokládaná věková struktura obyvatelstva České republiky v letech 2006 a 2050

Zdroj: Svobodová (2008) a ČSÚ.

Faktorem působícím na demografickou situaci v ČR, resp. Ústecký kraj je bezpochyby také zahraniční migrace. V průběhu posledních 20 let se postavení ČR z emigrační a tranzitní země proměnilo pro zahraniční migranty na zemi cílovou. Dlouhodobě se v ČR usazují především obyvatelé Ukrajiny, Slovenska, Vietnamu a Ruska a směřují především do velkých měst s nabídkou pracovních příležitostí, příp. do oblastí s nedávným přílivem zahraničního kapitálu do průmyslové výroby (Plzeň, Mladá Boleslav, Pardubice) (Rákoczyová a kol. 2011). Statistika od roku 2004 neumožňuje systematicky sledovat zahraniční migraci podle vzdělání, proto je otázkou, jaké je sociodemografické složení přicházejících cizinců a jaké je jejich uplatnění na místním trhu práce, resp. přínos pro regionální hospodářství. Je pravděpodobné, že většina přichozích migrantů se uplatňuje spíše v pozicích a profesích, které se staly pro majoritní populaci neatraktivní (stavebnictví, úklidové a pomocné práce).

Je nicméně nezbytné zdůraznit, že zahraniční imigrace do České republiky v žádném případě nemůže zvrátit či podstatným způsobem ovlivnit trendy demografického stárnutí, resp. vymírání jak z celostátního pohledu, tak z perspektivy Ústeckého kraje. Příliv migrantů do republiky, a to ve specifické demografické struktuře, by musel být do roku 2065 v řádu zhruba 2 milionů, což je pochopitelně z mnoha důvodů (politických, společenských atd.) nerealistické (Burcin, Drbohlav, Kučera 2008). Bude tak nutné se s dopady stárnutí populace vypořádat aktivní a systematickou přípravou společensko-ekonomického systému, přičemž tohoto úkolu se musí v první řadě ujmout kompetentní složky veřejné správy, příp. neziskového sektoru.

3.3.2 ŽIVOTNÍ STYL

Vývoj hodnotových struktur je významným zdrojem vývoje motivace, chování a také způsobu života, kultury a rozvrstvení společnosti na těchto základech. Pokud jde o Českou republiku, ukazuje se, že hodnotové preference se zde v posledních přibližně dvaceti letech vyvíjely podobně jako ve většině evropských zemí, s rozdíly v poklesu váhy hodnoty rodiny, náboženství a politiky a s vyšším nárůstem hodnoty volného času. Značné diference jsou ale v hodnotových orientacích a hodnotových rámcích. Stále jsou ve společnosti ČR více zastoupeny hodnoty hédonistické, ale i rovnostářské a etatistické, hodnoty spojené s malou otevřeností vůči změnám a odlišnostem, hodnoty individualistické a konformistické. Roste sice podíl lidí aktivně přistupujících k životu, ale zároveň se zvyšují podíly fatalistů a dokonce i nihilistů. V letech po roce 1989 se většina společnosti snažila nové hodnoty vstřebat do zažitých hodnot přijatých dříve, což se do současnosti dařilo, byť za cenu rostoucích rozporů. Ty se v tomto směru objevují jednak mezi věkovými kategoriemi a vzdělanostními skupinami obyvatelstva, mezi regiony ČR, ale také mezi elitami, veřejností a pasivními či vyloučenými vrstvami společnosti. To zakládá možnosti vážných konfliktů a krizí v blízké budoucnosti. Hodnotová sebereflexe není přítomná ani v médiích, ani ve vládnutí. To vše zakládá nebezpečí anómie a toto nebezpečí může být výrazným ohrožením rozvoje kvality a udržitelnosti života společnosti v ČR.

3.3.3 VZDĚLANOST A VZDĚLÁVÁNÍ

Rozvoj lidských zdrojů je pro ČR klíčovým tématem. V současnosti zde lze identifikovat pět hlavních bariér:

- Nesoulad mezi požadavkem trhu práce a nabídkou kvalifikovaných pracovních sil.
- Neúplná transformace českého školství, které selhává při budování lidského kapitálu.
- Nevhodná struktura veřejných výdajů na výzkum.
- Nevyhovující systém hodnocení výzkumu a jeho slabé propojení s rozdělováním veřejných financí.
- Nízká koordinovanost národních politik souvisejících s výzkumem a inovacemi.

Základem odstranění zmíněných bariér je **řešení problémů v systému vzdělávání a ve vzdělanosti**. Česká republika tradičně vykazuje v mezinárodním srovnání vysoký podíl populace s dosaženým středoškolským vzděláním. Naopak hluboko pod průměrem EU a OECD je tradičně podíl obyvatelstva s terciárním vzděláním. Změny v nabídce vzdělávání i v chování a aspiracích obyvatelstva se do celkové vzdělanostní struktury promítají jen pozvolna. Rychlejší posun je řešitelný formou tzv. dalšího vzdělávání dospělých. Česká republika (spolu s Polskem a Slovenskem) patří bohužel k zemím, kde jsou rozdíly v účasti na dalším vzdělávání a jeho rozsahu mezi různými vzdělanostními skupinami vůbec nejvyšší. Rozdíly ve vzdělanosti se tedy touto cestou v české populaci ještě dále zvyšují i po ukončení počátečního vzdělání: vzdělaní lidé se stávají ještě vzdělanějšími, lidé s nižším vzděláním svůj handicap až na výjimky nedotahují.

Český vzdělávací systém ve srovnání se vzdělávacími systémy jiných zemí vykazuje značnou selektivitu. Mnohé české i mezinárodní studie prokazují, že raný věk selekce zvýrazňuje vliv rodinného zázemí na vzdělanostní dráhu dětí a přispívá k vzdělanostní reprodukci. Vysoká selektivita

vzdělávacího systému se v České republice pojí s velkými rozdíly ve znalostech žáků a studentů z různých typů škol a je jednou z příčin nerovného přístupu k vyšším stupňům vzdělání.

České školství patří v mezinárodním srovnání mezi finančně zanedbávané. Statisticky významně méně než ČR ze zemí OECD vynakládají na vzdělání jen Řecko a Turecko. Hluboko pod průměrem zemí OECD jsou i výdaje přepočtené na jednoho žáka či studenta. Největší deficity má Česká republika ve financování vědy a výzkumu na vysokých školách, výdaje na jednoho studenta v této oblasti nedosahují ani třetiny průměrných výdajů zemí OECD. Česká republika přitom patří k zemím s nejsilnější vazbou mezi dosaženým stupněm vzdělání a výší příjmu: lidé s terciárním vzděláním vydělávají v průměru 1,8krát více než lidé se středoškolským vzděláním a dokonce 2,5krát více než lidé se základním vzděláním. Ve všech zemích OECD dosáhl v průměru člověk bez středního vzdělání 53 % platu osoby s terciárním vzděláním. Podobně silný je i vztah mezi dosaženým vzděláním a rizikem nezaměstnanosti.

Při extrapolaci současných trendů ve vzdělávání do budoucnosti, lze odhadnout, že:

- Vlivem zvýšení účasti na terciárním vzdělání v mladších generacích a generační obměně bude docházet k zvyšování počtu vysokoškoláků v populaci. Vzhledem k slabým populačním ročníkům v nejmladších generacích však ke změnám v celkové vzdělanostní struktuře bude docházet jen pozvolna a trend bude pravděpodobněji pomalejší než ve většině okolních zemí. Pravděpodobně bude nadále docházet k internacionalizaci vzdělávání, především na terciární úrovni, tj. k zvyšování počtu cizinců na českých vysokých školách a počtu českých studentů v zahraničí. Růst počtu vysokoškolských absolventů však bude doprovázen relativně novým fenoménem nezaměstnanosti vysokoškoláků, podmíněný diametrálně odlišnou kvalitou výuky na různých vysokých školách.
- Nadále asi bude pokračovat útlum zájmu o nematuritní obory, a to zejména ve velkých městech. Vzhledem k slabým populačním ročníkům bude pravděpodobně stále obtížnější naplnit mnoho nematuritních (učebních) oborů.
- K výraznějšímu rozvoji by mohlo dojít v oblasti dalšího vzdělávání, pravděpodobně se bude zvyšovat účast na dalším vzdělávání a také význam dalšího vzdělávání v životě. Pokud ovšem nedojde k zásadním změnám v podpoře dalšího vzdělávání lidí s nižší kvalifikací, budou se dále prohlubovat rozdíly mezi těmi, kteří se dále vzdělávají, a těmi, co nikoli.
- Nastartované kurikulární reformy počátečního vzdělávání a snahy o porovnávání výsledků vzdělávání povedou pravděpodobně k vnitřní diferenciaci na různých vzdělávacích stupních a k zvětšování rozdílů mezi školami. Bez systémových změn však nelze očekávat výrazné zmírnění selektivity vzdělávacího systému, naopak diverzifikace škol povede spíše k zvyšování mezi vzdělanostními šancemi různých sociálních skupin.
- I do budoucna lze očekávat zvyšování vlivu rodičů a žáků, ale i obcí a dalších lokálních subjektů na podobu základního a středního školství, a lze očekávat i krajovou diverzifikaci vzdělávacích politik.

3.4 TECHNOLOGICKÉ PROSTŘEDÍ

Přes v tuzemsku často opakovanou tezi o vědě, výzkumu a technologiích jako „hybné síle pokroku“ se ČR v této oblasti zdroje konkurenceschopnosti nachází hluboko pod úrovní evropského průměru. Zvláště zaostává v intenzitě inovačních aktivit na úrovni podniků, v technologickém transferu, ve využití kooperačního potenciálu, v podnikových výdajích na výzkum, vývoj a inovace, v patentové aktivitě, ve spolupráci výzkumu s průmyslem, ve využití rizikového kapitálu, ale i v řadě aspektů rozvoje a využívání lidských zdrojů.

V ČR dlouhodobě chybí systematická a koordinovaná politika státu, směřující k vytváření celkově proinovačního prostředí. Ve vyspělých ekonomikách patří právě tato politika k účinným rolím státu, které by měl ve veřejném zájmu vykonávat. Na národních a regionálních úrovních jsou tam vytvářeny a realizovány inovační politiky, které zahrnují relativně široký okruh veřejných iniciativ

orientovaných k podpoře inovačních aktivit. Svým zaměřením se tyto politiky stále více dostávají do přirozených vazeb s výzkumnou, průmyslovou, sociální a dalšími politikami.

Při srovnání v rámci zemí OECD jasně vystupují největší slabiny českého inovačního prostředí (pořadí je uvedeno dle výsledků srovnání, nikoli dle absolutní závažnosti):

- Nejhůře dopadá srovnání v počtu podaných přihlášek patentů všeho druhu.
- Malá podpora spin-off firem v jejich raném stadiu vývoje.
- Neuspokojivá situace v oblasti vzdělávání (ČR silně zaostává v počtu studujících na vysokých školách VŠ v oborech přírodní vědy a inženýrská studia a v celoživotním vzdělávání).
- Podprůměrné výdaje do financování výzkumu a vývoje, zejména výdajů soukromé sféry.
- Nízký podíl rizikového kapitálu.

Nejslabším článkem ve faktoru technologického prostředí ČR je nízká intenzita inovační aktivity firem. Výdaje na inovace jsou v ČR zhruba na 60 % průměru zemí EU-27. Nedostatečné výdaje na inovace v českých podnicích především důsledkem nedostatku provozního kapitálu a nedostupnosti externích finančních zdrojů. Podobné jsou zřejmě i příčiny nižšího podílu firem, které inovují jak samy, tak ve spolupráci s jinými firmami (zde ukazatel dosahuje 46 % průměru EU-27).

Důsledkem je mj. skutečnost, že Česká republika se neustále propadá v celosvětových žebříčcích konkurenceschopnosti.

Odhad **trendů vývoje inovační politiky ČR** je - při tomto neuspokojivém výchozím stavu a při absenci jasné a trvale prosazované proinovační politiky v ČR - velmi obtížný, nicméně inspiraci lze hledat v (globálním) potenciálu základních oblasti vědeckého výzkumu a technologických možností pro inovace. Zde lze v příštích 20 - 25 letech očekávat následující trendy:

- Pokrok v oblasti informačních technologií (IT)
- Pokrok v nanotechnologiích
- Inovace v biotechnologiích
- Materiály a materiálové inženýrství
- Investice do výzkumu a vývoje

Klíčovou roli přitom bude hrát synergie mezi těmito pěti trendy.

3.5 ENVIROMENTÁLNÍ PROSTŘEDÍ

Současné přístupy k ochraně přírody a životního prostředí (postupně aplikované i v podmínkách ČR) lze charakterizovat jako:

- Úzké propojení s konceptem udržitelného rozvoje, který mimo jiné vytváří rámec pro integraci ochrany přírody a životního prostředí do jednotlivých dílčích ekonomických odvětví a aktivit, které dnes mají na stav životního prostředí klíčový vliv (průmysl, energetika, doprava či zemědělství).
- Cílené snižování znečištění jednotlivých složek životního prostředí (voda, ovzduší, půda) s důrazem na prevenci při zajištění zdravého a bezpečného životního prostředí. Kromě tradičních znečišťovatelů, jako jsou průmysl či zemědělství a jeho chemizace, narůstá vliv dopravy a v souvislosti s celosvětově probíhající urbanizací také problém znečištění a zdravotních rizik ve velkých městských aglomeracích.
- Snižování zátěže na přírodní zdroje s cílem zabránit jejich nadměrnému čerpání, a to u obnovitelných (voda, dřevo) i neobnovitelných zdrojů (nerostné suroviny, fosilní paliva).

V tomto ohledu je klíčové snižování materiálových toků, tedy surovinová úspornost na straně vstupů - spotřeby (např. zaváděním úsporných technologií, změnou spotřebních vzorců), tak i výstupů - tedy minimalizace odpadů (větší míra recyklace odpadů apod.).

- Ochrana přírody ve smyslu snižování tlaku na ekosystémy. Jako klíčové se jeví zachování funkčnosti ekosystémů a ekosystémových služeb a zachování přírodní rozmanitosti.
- Ochrana přírody a krajiny jako kulturních hodnot, které spoluutváří danou kulturu, jsou důležité pro emocionální a osobnostní rozvoj, mezilidské vztahy a obecně sociální soudržnost.

Vlastní všem těmto přístupům je odklon od úzce „obranářského“ chápání péče o životní prostředí a integrace tohoto tématu do celkového společenského a ekonomického kontextu. Tento kontext lze ale jen obtížně uzavřít do „národních hranic“.

Posouzeno indikátorem ekologické stopy Evropa z globálního pohledu neudržitelně zatěžuje životní prostředí svojí energetickou a materiálovou náročností. Celkové požadavky na materiálovou spotřebu činí v EU ročně okolo 50 tun surovin na hlavu, z toho téměř 40 % tvoří import. Evropané tak spotřebovávají přírodní zdroje planety dvakrát rychleji, než kolik činí celosvětový průměr. I přes snahu zvyšovat energetickou efektivitu cestou úspor a technických inovací, dosavadní trendy ukazují, že pokud se nepodaří dále prosazovat účinné politiky, celoevropská spotřeba energie by mohla díky celkové narůstající spotřebě vzrůst o dalších téměř 20%. Zároveň s tím vzniká otázka, jakým způsobem bude Evropa své energetické potřeby v budoucnosti saturovat. Budoucnost životního prostředí v Evropě tedy závisí do značné míry na tom, nakolik se podaří prosadit inovace v oblasti průmyslu, energetiky či dopravy a nakolik jsou za současných sociálně-ekonomických podmínek reálné evropské politické závazky v oblasti energetiky a ochrany klimatu, ale i v dalších oblastech ochrany životního prostředí.

Specifické problémy evropského životního prostředí vystihují tzv. tematické strategie Evropské komise, které stanovují cíle v dlouhodobém horizontu až do roku 2030 v sedmi klíčových oblastech. Jsou to ochrana ovzduší, nakládání s odpady a recyklace, udržitelné využívání přírodních zdrojů, udržitelné využívání pesticidů, ochrana půdy, městské životní prostředí a mořské životní prostředí.

Pro budoucí podobu evropské krajiny i kvality životního prostředí bude také podstatná reforma společné zemědělské politiky. Novým určujícím faktorem pro budoucnost evropské krajiny a její přírodní rozmanitosti je pěstování technických a energetických plodin, ať už na biomasu (a výrobu tepla) či jako biologická složka biopaliv. Politickým cílem států Evropské unie je dosažení 10% podílu biopaliv na celkové spotřebě do roku 2020. Na základě toho se rozvíjí zcela nové odvětví, které může na jedné straně pomoci snižovat emise skleníkových plynů, na druhé straně může být bez přijetí potřebných regulací významným rizikem pro biodiverzitu i konkurenci pro výrobu potravin.

Pokud jde o ČR, k akutním problémům ochrany životního prostředí, patří nyní:

- Výstavba liniových staveb v posledních letech, která přispívá k další devastaci a fragmentaci krajiny.
- Výstavba průmyslových a obytných zón „na zelené louce“.
- Nebezpečí pro přírodní rozmanitost introdukcí tzv. invazní druhů, což jsou nepůvodní a rychle se šířící rostliny (např. bolševník velkolepý) či živočišné druhy (norek americký, klíněnka jírovcová).
- Tlak na suburbanizaci a privatizaci krajiny v důsledku rostoucích nároků na bydlení, privátní prostor, rekreační zázemí a využívání volného času obecně.
- Stále ještě vysoká materiálová a energetická náročnost české ekonomiky.

Z výše uvedeného vyplývají **klíčová témata pro budoucnost politiky životního prostředí**: energetická a materiálová náročnost ekonomiky, spotřební vzorce populace, péče o přírodní rozmanitost a celkovou biokapacitu území, která je vázána na promyšlenější územní plánování, péči o lesy a ochranu volně nezastavěné krajiny.

4 DOPADY VNĚJŠÍCH ROZVOJOVÝCH FAKTORŮ PRO ÚSTECKÝ KRAJ

Závěrečná část analýzy poskytuje tabelární shrnutí diskutovaných vnějších rozvojových faktorů na předešlých stranách. Každý z faktorů (trendů) je schematicky hodnocen ze tří aspektů:

- „Ovlivnitelnost daného faktoru ze strany Ústeckého kraje“ - hodnoceno na kvalitativní škále extrémně nízká-nízká-střední-vysoká;
- „Významnost faktoru pro Ústecký kraj“ - hodnoceno na kvalitativní třístupňové škále nízká-střední-vysoká;
- „Dopady faktoru pro Ústecký kraj“ - naznačeny bezprostřední, v současnosti odhadnutelné dopady, resp. nezbytná reakce na ně.

Je nezbytné zdůraznit, že níže uvedená sumarizace vnějších rozvojových faktorů je nevyhnutelně zjednodušeným a generalizovaným popisem reality. Hodnocené aspekty vnějších faktorů stejně jako faktory samotné jsou komplexně podmíněny, a nelze proto spolehlivě jednoznačně určit či predikovat jejich budoucí vývoj.

Tabulka 5: Sumarizace vnějších rozvojových faktorů pro Ústecký kraj

Faktory	Ovlivnitelnost faktoru ze strany ÚK	Významnost faktoru pro ÚK	Dopad faktoru pro ÚK
Globální trendy			
Degradace životního prostředí	Extrémně nízká	Střední	Lokální „bleskové“ povodně, vichřice, dopady pro energetický sektor
Proměna tváře globalizace	Extrémně nízká až nulová	Nízká až střední	Regionální trh práce bude stále více konfrontován s dopady mezinárodní dělby práce
Globální nerovnost	Extrémně nízká až nulová	Nízká až střední	Zásadní dopady spojené zejm. s prohlubováním zaostávání ÚK v rámci republiky, kumulace rozvojových problémů
Nová dimenze multipolarity	Extrémně nízká až nulová	Nízká	Ve střednědobém horizontu zejm. nepřímé dopady; rostoucí tlak na prolomení těžebních limitů
Politicko-institucionální			
Stabilita domácí politické scény	Extrémně nízká	Střední	Hrozba přetrvávání nekoncepčního řešení problémů ČR, resp. ÚK, prohlubování nedůvěry občanů ve veřejnou správu

Faktory	Ovlivnitelnost faktoru ze strany ÚK	Významnost faktoru pro ÚK	Dopad faktoru pro ÚK
Budoucí strategický a finanční rámec EU	Extrémně nízká	Střední	Dopady spojené s budoucí orientací unijních politik a celkové strategie rozvoje a stabilizace EU, resp. eurozóny; prozatímní návrhy nejsou pro ÚK v zásadě omezující a bude záviset na jejich účinné aplikaci do podmínek kraje
Politika soudržnosti EU 2014+	Nízká	Střední	Spíše negativní dopad z důvodu snížení významu témat „tradiční“ kohezní politiky, která jsou pro ÚK stále vysoce relevantní; princip tematické koncentrace rovněž ne plně nevyhovuje rozvojovým potřebám ÚK; nicméně možný impulz pro nastartování rozvoje kraje založeného na aktuálních faktorech regionální konkurenceschopnosti
Národní strategický rámec	Nízká až střední	Střední až vysoká	Absence celonárodní strategické vize a její realizace a ne příliš koncepční a provázané strategické záměry národních politik znemožňují kraji opřít se o dlouhodobé záměry státu; akcentace rozvoje pouze nejprogresivnějších oborů, MPS, inovací atp. bez řešení regionálních dopadů této strategie přinese pro ÚK ve střednědobém horizontu spíše negativní dopad
Regionální politika ČR	Nízká až střední	Nízká až střední	Rekonceptualizace, resp. faktické zrušení národní regionální politiky znamená ponechání řešení prohlubování meziregionálních socioekonomických rozdílů v zásadě na krajské samosprávě
<i>Ekonomické</i>			

Faktory	Ovlivnitelnost faktoru ze strany ÚK	Významnost faktoru pro ÚK	Dopad faktoru pro ÚK
Mezinárodní makroekonomická situace	Extrémně nízká	Střední až vysoká	Přímé i nepřímé dopady na hospodářskou situaci subjektů v ÚK, vliv na zaměstnanost, mzdovou úroveň atd.
Hospodářské a ekonomické postavení ČR	Nízká	Střední	Přímé dopady restriktivní politiky (omezování veřejných výdajů) na veřejné investice, v sociální politice (přímé platby občanům, finance pro neziskový sektor zajišťující péči o rizikové skupiny) a hrozba eskalace sociálních problémů v některých částech kraje
Financování obcí a krajů	Nízká až střední	Střední	Přímé dopady na výši disponibilních financí samospráv, vzhledem ke struktuře obcí ÚK současné návrhy pro ÚK přínosné
Sociální			
Demografický vývoj	Nízká	Střední	Kraj pocítí přímé dopady s určitým zpožděním v porovnání se zbytkem republiky, přesto musí včas adekvátně reagovat zejm. v oblasti sociální péče, vzdělávání a zaměstnanosti
Životní styl	Extrémně nízká	Nízká	Dopady pro kraj budou spíše neutrální, neboť obyvatelstvo se řadou „nových“ charakteristik vyznačuje dlouhodobě
Vzdělanost a vzdělávání	Střední	Střední až vysoká	Značné riziko prohlubování nepříznivé vzdělanostní a kvalifikační struktury obyvatelstva kraje, odchod vzdělaných obyvatel z regionu, umocňování negativní image regionu
Technologické			
Technologický pokrok	Nízká až střední	Střední až vysoká	Nezbytnost usnadnit zejm. firmám reagovat na nové vědecké poznatky, technologické trendy, ale i netechnické inovace

Faktory	Ovlivnitelnost faktoru ze strany ÚK	Významnost faktoru pro ÚK	Dopad faktoru pro ÚK
<i>Environmentální</i>			
Environmentální změny a rizika	Střední	Střední	Nutnost reagovat na nové trendy v oblasti ochrany přírody a v boji proti klimatickým změnám; dopady zejm. ve vztahu k materiálové a energetické náročnosti regionální ekonomiky, revitalizace brownfields; nezbytná role osvěty